

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Petra Holečková

OBHÁJCE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): duben 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Petra Holečková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu své diplomové práce prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za cenné rady a vedení při vypracovávání diplomové práce. Dále děkuji svým rodičům za podporu během celého studia.

Obsah

Seznam použitých zkratk a zkrácených slovních spojení	1
1 Úvod a cíl práce	2
2 Právo na obhajobu	4
2.1 K jednotlivým složkám práva na obhajobu	6
2.1.1 Materiální obhajoba.....	6
2.1.2 Obhajoba formální.....	8
2.1.3 Povinnost orgánů činných v trestním řízení postupovat při vyšetřování a přípravného řízení nestranně	9
3 Zakotvení práva na obhajobu v zákonech a mezinárodních smlouvách.....	11
3.1 Mezinárodní a ústavněprávní zakotvení práva na obhajobu.....	11
3.2 Záruky uplatnění práva na obhajobu v trestním řádu.....	14
4 Osoba obhájce	15
4.1 Zvolený obhájce	18
4.1.1 Pluralita obhájců.....	20
4.2 Ustanovený obhájce	24
4.3 Obhájce určený ČAK	24
4.4 Práva a povinnosti obhájce (s náznakem mezi trestní obhajoby)	27
5 Nutná obhajoba.....	47
5.1 Jednotlivé důvody nutné obhajoby.....	49
5.2 Omezení nutné obhajoby	57
6 Ukončení obhajoby obhájcem.....	61
7 Taktika trestní obhajoby.....	64
7.1 Některá specifika obhajoby s ohledem na fázi trestního řízení	67
7.1.1 Právo zadrženého podezřelého na obhajobu. Obhajoba před sdělením obvinění	

7.1.2	Obhajoba obviněného, který je ve vazbě.....	68
7.1.3	Obhajoba v hlavním líčení.....	68
7.1.4	Společná obhajoba více obviněných jedním obhájcem.....	69
8	Závěr	71
	Seznam použité literatury a judikatury	73
	Abstrakt:.....	78
	Klíčová slova.....	79
	Summary: Counsel in the Criminal Proceedings	80
	Key words	82

Seznam použitých zkratek a zkrácených slovních spojení

AZ	Zákon 85/1996 Sb., o advokacii, v platném a účinném znění
ČAK	Česká advokátní komora
ČR	Česká Republika
ESLP	Evropský soud pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku
Etický kodex	Usnesení představenstva ČAK č. 1/1997 Věstníku ČAK, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a soutěže advokátů České Republiky
EÚ	Evropská unie
EÚLP	Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
Listina	Listina základních práv a svobod
LZPEÚ	Listina základních práv Evropské unie
MPOPP	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
NS	Nejvyšší soud České Republiky
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném a účinném znění
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném a účinném znění
ÚS	Ústavní soud České Republiky
ZSM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), v platném a účinném znění
ZOTČ	Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)
ZTOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

1 Úvod a cíl práce

Trestní řízení přináší nejzávažnější a často i neodstranitelné zásahy do základních lidských práv a svobod obviněného. Obviněný stojí proti celému aparátu vyšetřovatelů a právně znalých osob a ocitá se v pro něj neznámé a složité situaci. Právě proto právo na obhajobu, a zvláště možnost zvolit si obhájce a tím získat spojence a odborníka na svou stranu, považují (spolu s presumpcí nevinou) za nejdůležitější právo, které obviněný v trestním řízení má a současně za záruku řádné a spravedlivého procesu a dodržení zásady rovnosti stran. Prostřednictvím obhájce obviněný může realizovat své právo na obhajobu, vedle toho obhájce plní funkce společnosti tím, že dohlíží na zákonnost a spravedlnost celého procesu,

Kvalitní a kvalifikovaný výkon obhajoby klade na obhájce vysoké nároky. Obhájce musí především mít znalost právních předpisů a procesních postupů, být schopen pohotově a operativně reagovat na změny v řízení a nové skutečnosti, být dobrým psychologem a stratémem a v neposlední řadě být oporou obviněného. Náročnost výkonu obhajoby je rovněž umocňována morálním hlediskem – jistě není snadné obhajovat pachatele, který se obhájci doznal, že trestný čin skutečně spáchal, stejně obtížná ale může být i obhajoba nevinného, proti kterému svědčí řada důkazů a hrozí, že bude odsouzen za trestný čin, kterého se nedopustil. Pozici obhájce neulehčují názory veřejnosti a prezentace v médiích, kdy je obhájce vykreslován téměř jako komplic obviněného a je mu vyčítáno, že vystupuje ve prospěch obviněného. Důstojně se s těmito vnitřními a vnějšími konflikty vypořádat za zachování morální a profesionální integrity jistě není snadné. Z právních profesí proto považují výkon obhajoby za jeden z nejobtížnějších.

Jak se snažím výše naznačit, výkon obhajoby je činnost velice komplexní. Postavení obhájce v trestním řízení mě zaujalo a chtěla jsem hlouběji proniknout do činnosti obhájce a jeho práv a povinností v trestním řízení, a prozkoumat kde leží limity trestní obhajoby. To je cílem i této práce, snažím se důkladně zmapovat současný stav právních předpisů a jejich odraz a výklad v praxi, popsat dosavadní vývoj některých významných práv obhajoby, prezentuji některé rozporné názory odborné veřejnosti, přičemž se obvykle přikláním k jedné ze stran. Vzhledem k tomu, že nemám s obhajobou mnoho praktických zkušeností, je tato práce pojata spíše teoreticky. Při psaní práce jsem čerpala z dostupné literatury a především z judikatury. Jak je z judikatury patrné, institut obhajoby je velmi živý a neustále se vyvíjí.

Po úvodu následuje kapitola, vymezující právo na obhajobu třetí kapitola popisuje mezinárodním, ústavní a zákonnou úpravu práva na obhajobu. Těžištěm práce je čtvrtá kapitola, ve které se podrobně věnuji osobě obhájce, jeho postavení v trestním řízení a jeho právy a povinnostmi k obviněnému a k orgánům činným v trestním řízení s náznakem mezi trestní obhajoby. Další část práce je věnována nutné obhajobě, která v poslední době prodělala jedny z nejzásadnějších změn, kdy zákonem č.459/2011 došlo k podstatnému omezení nutné obhajoby. Předposlední kapitola shrnuje úpravu ukončení obhajoby obhájcem. Následuje kapitola o taktice obhajoby. V závěru se zamýšlím nad dostatečností současné právní úpravy a nad možnými změnami a vývojovými tendencemi do budoucna. S ohledem limitovaný rozsah práce, se nezabývám obhajobou ve věcech mladistvých, specifiky obhajoby právnických osob a v rámci pojednání nutné obhajoby se jen stručně zmiňuji o obhajobě uprchlého.

2 Právo na obhajobu

Právo na obhajobu je považována za jedno z nejdůležitějších a nejvýznamnějších procesních práv obviněného a spolu s presumpcí nevinny je základním předpokladem spravedlivého procesu a naplnění účelu trestního řízení – dosažení spravedlivého rozhodnutí. Právo na obhajobu výrazně přispívá ke zjištění skutkového stavu, o němž nejsou důvodné pochybnosti a ke spravedlivému meritornímu rozhodnutí. Jinými slovy účelem/cílem práva na obhajobu je z pohledu obviněného zajistit spravedlivý proces a z pohledu společnosti zaručit, že pachatelé trestných činů budou potrestáni a že za spáchání trestného činu nebude stíhána a odsouzena nevinná osoba. Obhajoba tak není jen zájmem jednotlivce, ale plní i významnou společenskou funkci a je důležitým předpokladem demokratického právního státu.

Chceme-li hovořit o právu na obhajobu, považuji za nutné na úvod vymezit subjekt tohoto práva, tedy pokusit se odpovědět na otázku „Kdo má právo na obhajobu?“ Obecně lze říci, že právo na obhajobu má každá osoba, proti níž se vede trestní řízení, konkrétně:

1. Podezřelý - ten, proti kterému se vede trestní řízení předtím, než bylo zahájeno trestní stíhání (podle § 160 TŘ, fáze prověřování), zadržaná podezřelá osoba (76 odst. 6 TŘ), dále osoba, které bylo ve zkráceném přípravném řízení sděleno podezření (§ 179b odst. 2, 3 TŘ), a to až do doby, kdy byl návrh na potrestání doručen soudu (§ 314b odst. 1 věta druhá TŘ).
2. Obviněný – osoba, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání (§160 TŘ), až do nařízení hlavního líčení (§ 168 TŘ).
3. Obžalovaný – obviněný po nařízení hlavního líčení, až do nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku (§ 139 TŘ)
4. Odsouzený – obžalovaný po vydání odsuzujícího rozsudku, který nabyl právní moci.¹

Právo na obhajobu obviněnému vzniká okamžikem sdělení obvinění z trestného činu (resp. zadržením osoby podezřelé ze spáchání trestního činu) a náleží obviněnému po celou

¹ Pro účely této práce používám v dalším výkladu užívám pro osobu, proti které se vede řízení obecně pojem obviněný, bez dalšího rozlišení. Podezřelého, obviněného, obžalovaného a odsouzeného rozlišuji je-li to z hlediska výkladu podstatné.

dobu trestního řízení. Pojem právo na obhajobu v sobě zahrnuje soubor všech práv, která jsou obviněnému poskytnuta k obhajobě proti vznesenému obvinění. Právo na obhajobu zahrnuje právo obviněného vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, právo odmítnout výpověď, právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě, činit návrhy, podávat žádosti, stížnosti a opravné prostředky, právo zvolit si obhájce a radit se s ním, právo žádat, aby byl vyslýchán v přítomnosti obhájce a aby se obhájce účastnil i jiných úkonů trestního řízení. Uvedená práva přísluší i obviněnému, který je omezen ve svéprávnosti.²

V trestním řízení dochází k závažným zásahům do základních práv obviněného. Právo na obhajobu má tyto zásahy do subjektivních práv obviněného vyvážit.

Z hlediska právní teorie si můžeme právo na obhajobu (respektive obsah tohoto práva) rozdělit do 3 složek:

1. Právo hájit se sám a prostředky podle vlastního rozhodnutí (obhajoba materiální)
2. Právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby (obhajoba formální)
3. Právo vyžadovat od orgánů činných v trestním řízení takový postup, aby byl zjištěn skutkový stav, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí. Přitom by měly objasňovat se stejnou pečlivostí také okolnosti svědčící v jeho prospěch a provádět v tomto směru důkazy, a to i bez návrhů stran. Toto právo obviněného je zároveň povinností orgánů činných v trestním řízení.³

Některé výklady obsahu práva na obhajobu přidávají ještě složku čtvrtou, institut nutné obhajoby, jehož podstatou je, že v některých zákonem stanovených případech musí mít obviněný obhájce i když by si ho nepřál.⁴

Všechny tři (čtyři) složky práva na obhajobu existují vedle sebe, v konkrétním případě mohou být využity současně a tvoří podstatu trestně procesní zásady zajištění práva na obhajobu. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny právo na obhajobu zachovávat a umožnit obviněnému jeho náležité uplatnění. S tím souvisí povinnost těchto orgánů obviněného o jeho právech náležitě poučit.

² § 33 odst. 1 TŘ

³ Šámal, P., Musil, J. a kol. Trestní právo procesní. 4. Přepřacované vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, str. 200, obdobně Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 2. Vydání. Praha : Leges, 2011, str. 229

⁴ Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2013, str. 55

Právo na obhajobu je historicky spjato s fyzickou osobou. Dne 27.10.2011 byl přijat zákon č. 418/2011 o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, v účinnost vešel od 1.1.2012 a v našem trestním řádu zavedl trestní odpovědnost právnických osob. V trestním řízení tak může být v postavení podezřelého, obviněného či odsouzeného také právnická osoba. Z § 35 ZTOPO lze výkladem dovodit, že právnická osoba má právo na obhajobu. Z hlediska práv platí, že všechna ustanovení TŘ týkající se obhajoby obviněné fyzické osoby obhájcem platí i pro obviněnou právnickou osobu (§ 1 odst. 2 ZTOPO), včetně práva nemajetné právnické osoby na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu.⁵ Jedinou výjimkou je nutná obhajoba, § 35 ZTOPO odst. 2 nutnou obhajobu výslovně vylučuje.⁶

Právo na obhajobu je obviněnému v obecné rovině garantováno mezinárodními úmluvami o lidských právech a ústavními předpisy, konkrétní práva v jednotlivých stádiích trestního řízení jsou pak specifikována zákonem (zejména v TŘ a ZSVM).

2.1 K jednotlivým složkám práva na obhajobu

2.1.1 Materiální obhajoba

Obviněný má především právo hájit se sám, což zahrnuje především právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě a právo činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky. Právo hájit se sám však není absolutní, v určitých zákonem vymezených případech musí být obviněný povinně zastoupen obhájcem, i kdyby si to nepřál (případy nutné obhajoby, podrobně rozebráno v kapitole 5). Důvody, které stojí za rozhodnutím obviněného hájit se sám, mohou být různé: finanční (náklady na obhájce jsou tím vyšší, čím je proces delší a složitější), obviněný nezná žádného advokáta, na kterého by se mohl obrátit (obviněný má možnost požádat při výslechu o seznam advokátů, obrátit se na soud apod.), nedůvěra v advokáty a špatná pověst právníků ve společnosti, příčinou může být i stud a neochota navenek přiznat, že je dotyčný vyšetřován či dokonce obviněn z trestného činu. Často se obviněný rozhodne hájit sám v případech, kdy se ničeho nedopustil a trvá na své nevině. Nebo se chce hájit sám

⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 264

⁶ Většina důvodů nutné obhajoby by u právnické osoby vůbec nepřicházela v úvahu např. vazba, výkon trestu odnětí svobody, výkon zabezpečovací detence. Právnické osobě lze uložit jen taxativně stanovené tresty, mezi které nepatří trest odnětí svobody.

bez ohledu na to, že trestný čin spáchal a je přesvědčen o tom, že bude schopen prokázat svou nevinu, nebo očekává mírný trest, nespojený s odnětím svobody.

Bez obhájce je obviněný odkázán v řízení sám na sebe a nezřídká si tímto postupem uškodí. Prostřednictvím porady s obhájcem by obviněný mohl získat řadu podstatných informací o trestním řízení a jeho průběhu, obhájce obviněného poučí o jeho právech v trestním řízení a jak je co nejefektivněji využít. Obhájce obviněného také může upozornit na důležité skutečnosti, které by obviněný neměl opomenout, jestliže se rozhodně vypovídat, mohou to být skutečnosti, jimž obviněný nepřikládá žádný význam a ani by jej nenapadlo je zmínit, přitom mohou svědčit v jeho prospěch a vést kupříkladu i k zastavení trestního stíhání. Obviněnému i bez obhájce v trestním řízení náleží celá řada práv a prostředků k uplatnění obhajoby. V zásadě platí, že obviněný má stejná práva, která by měl jeho obhájce, v některých oblastech jsou dokonce práva obviněného širší (například právo posledního slova), nebo naopak užší (například účast při vyšetřovacích úkonech).

Orgány provádějící vyšetřování postupují promyšleně podle vnitřních předpisů a zaběhlých taktických postupů, obviněný se obvykle ocitá v nové, dosud neznámé situaci a jako laik i přes řádné poučení nemusí být schopen všechny dostupné prostředky obhajoby náležitě využít, respektive je využít ve správný okamžik.

Typickým prostředkem obhajoby obviněného bude jeho výpověď, uplatnění práva vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich, návrhy na doplnění dokazování a návrhy na provedení konkrétních důkazů. Na druhou stranu však obviněný žádnou procesní aktivitu vyvíjet nemusí, může uplatnit právo výpověď zcela odmítnout (zaručeno v čl. 40 odst. 4 LPS), vypovídat jen částečně (například vypovědět co k věci ví a chce vypovědět a následně odmítnou odpovídat na položené otázky) nebo i vypovídat vědomě nepravdivě.⁷ V souvislosti s právem odepřít výpověď se do procesní aktivity obviněného promítá také zákaz sebeobviňování (zásada „nemo tenetur se ipsum accusare“).⁸

⁷ Na rozdíl od svědka, který je povinen vypovídat pravdu a nic nezamlčet, je-li jako svědek vyslýchán skutečný pachatel, nemůže být za nepravdivou výpověď (trestný čin křivé výpovědi) stíhán, viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 29.10.1968, č.j. 5 Tz 71/68, nebo rozhodnutí

⁸ Podle judikatury ESLP zásada nemo tenetur chrání obviněného před bezprávným donucováním ze strany státních orgánů a přispívá tak k zabránění justičním omylům a přispívá k zajištění spravedlivého procesu. Rozhodnutí ESLP ze dne 3.5.2001 ve věci J.B. v. Švýcarsko

Po celou dobu řízení je obviněný považován za nevinného, dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem jeho vina vyslovena (princip presumpce nevinny, § 2 odst. 2 TŘ). Ze zásady presumpce nevinny vyplývají dvě pro obhajobu obviněného důležitá pravidla: První pravidlo „in dubio pro reo“, které znamená, že pochybnosti ve skutkových otázkách budou vykládány ve prospěch obviněného a druhé pravidlo, podle něhož musí být obviněnému vina prokázána.⁹ Výkladem lze dovodit, že obviněný není povinen svou nevinu dokazovat a soud nemůže obviněnému klást k tíži jím zvolenou taktiku obhajoby.

Je otázkou, zda je obviněný schopen reálně a objektivně posoudit svou situaci, a své postavení v řízení a zvolit tomu odpovídající způsob obhajoby. Často obviněný vychází z jemu známých informací a z jeho výpovědi před policejním orgánem, není průběžně informován o průběhu vyšetřování, nenahlédne do policejního spisu po skončení vyšetřování (i přesto, že je k tomu vyzván), a nepodá tak ani žádný návrh na případné doplnění vyšetřování. Při hlavním líčení pak může být překvapen, jaký nabralo řízení směr a zjišťuje, že jeho postavení je mnohem horší, než si představoval.¹⁰

V praxi se prokazuje, že v případě trestního stíhání dvou spoluobviněných je ve výrazně lepší pozici ten, který se před svým obviněním radil s advokátem a vzhledem k tomu ví, jaký postup ze strany orgánů činných v trestním řízení může v případě obvinění, zadržení či případném rozhodování o vazbě očekávat. Zároveň také předem ví, jaké jsou v těchto situacích jeho konkrétní práva, a proto je může za pomoci obhájce účinně využít.¹¹

2.1.2 Obhajoba formální

Jestliže obviněný usoudí, že není schopen hájit se sám, či že chce mít na své straně práva znalého a zkušeného profesionála, využije svého práva zvolit si obhájce a radit se s ním o způsobu a taktice obhajoby. Obhájce může obviněnému zvolit také osoba blízká. V neposlední řadě může být obviněnému obhájce ustanoven soudem nebo určen Komorou. TŘ je založen na prioritě volby obhájce. Obhájce zvolený obviněným má vždycky přednost, před obhájcem zvoleným obviněnému jinou oprávněnou osobou i před obhájcem ustanoveným soudem či určeným Komorou. Za volbu obhájce si však obviněný sám nese plnou zodpovědnost. Soud není oprávněn hodnotit kvalitu ani taktiku obhájcem prováděné

⁹ Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2013, str. 24

¹⁰ Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, str. 94, 95

¹¹ Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, str. 100

obhajoby (až na výjimky – například při dlouhodobé nečinnosti obhájce, opakovanému zmaření hlavního líčení bez omluvy apod., kdy je povinností soudu obhájce odvolat), ze své činnosti je obhájce odpovědný pouze obviněnému, je pochopitelně vázán zákony a podléhá kárné pravomoci Komory.

Zda a kdy si obviněný obhájce zvolí je výlučně věcí taktiky obviněného. O možnosti zvolit si obhájce musí být obviněný v každém stádiu trestního řízení náležitě poučen.

Součástí práva zvolit si obhájce je právo nemajetného obviněného žádat, aby předseda senátu a v přípravném řízení soudce rozhodl, že má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu (§ 33 odst. 2-4 TR). Po přiznání bezplatné obhajoby si obviněný může obhájce buď sám zvolit, nebo požádat o jeho ustanovení.

Formální obhajoba, respektive obhajoba obviněného prostřednictvím obhájce je ústředním tématem této práce, věnovány jsou jí zejména kapitoly 4 až 7.

2.1.3 Povinnost orgánů činných v trestním řízení postupovat při vyšetřování a přípravného řízení nestranně

OČTŘ mají v rámci vyšetřování a přípravného řízení objasňovat skutečnosti svědčící jak ve prospěch, tak v neprospěch obviněného. Tato povinnost platí nejen pro policejní orgány, které zpravidla vyšetřování provádějí, ale také pro státního zástupce. V předsoudních stádiích trestního řízení by i státní zástupce měl postupovat nezávisle, a až teprve v hlavním líčení se stát protivníkem obviněného.

Do jaké míry je tato povinnost OČTŘ naplňována můžeme polemizovat. OČTŘ mohou být od počátku přesvědčeny o vině obviněného, vytvoří vyšetřovací verzi a mají pak tendenci vyhledávat zejména důkazy v neprospěch obviněného, které do této verze zapadají, a důkazy, jež by verzi vyvracely a svědčí ve prospěch obviněného, třeba i jen podvědomě přehlížejí. Obviněný, který není zastoupen obhájcem, nemusí mít dostatek informací o průběhu vyšetřování a po sdělení obvinění je nezřídka překvapen množstvím důkazů které se OČTŘ proti němu podařilo nashromáždit. Právě proto považuji pro obviněného za důležité, aby měl obhájce již v přípravném řízení, aby tento obhájce mohl dohlédnout činnost OČTŘ a navrhnout doplňování dokazování ve prospěch obviněného. Často tak v konečném důsledku může obhájce svou činností přispět k objasnění skutečností rozhodných ve prospěch obviněného, které by jinak byly opomenuty a tímto nakonec ani nedojde k zahájení trestního stíhání.

Vedle vyšetřování a vyhledávání důkazů je neméně důležitou povinností OČTŘ náležitě poučit obviněného o jeho právech a povinnostech. Vantuch zdůrazňuje¹², že abychom mohli poučení považovat za dostatečně efektivní, má poučení být zaměřeno na ta oprávnění obviněného, jež mu plynou z trestního řádku pro bezprostředně následující období řízení.

¹² Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, str. 5

3 Zakotvení práva na obhajobu v zákonech a mezinárodních smlouvách

Právo na obhajobu je obviněnému zaručeno na všech úrovních právních předpisů – na úrovni ústavní čl. 40 odst. 3 a 4 Listiny základních práv a svobod, na úrovni mezinárodní prostřednictvím Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (MPOPP), Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (ÚOLPZS) čl. 6 odst. 3 a Listiny základních práv EU (LZPEU) čl. 48 odst. 2. Obsah mezinárodních úmluv je promítnut do zákonů. Právo na obhajobu je upraveno trestním řádem (zejména § 2 odst. 13 TŘ a § 33 a následující TŘ a ZSVM).

3.1 Mezinárodní a ústavněprávní zakotvení práva na obhajobu

Mezinárodní smlouvy

MPOPP a ÚOLPZS mají přímou vnitrostátní účinnost, vyplývající z čl. 10 Ústavy, podle kterého jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, s jejichž ratifikací dal parlament souhlas a jimiž je Česká Republika vázána, součástí právního řádu, přičemž v případě rozporu zákona s mezinárodní smlouvou má přednost mezinárodní smlouva.¹³ To znamená, že obviněný se sám nebo prostřednictvím svého obhájce může práv zaručených těmito mezinárodními úmluvami dovolávat.

MPOPP byl vyhlášen v Chartě OSN dne 19.12.1966, ČR (respektive tehdejší ČSSR) pakt podepsala dne 23.3.1976 a byl vyhlášen ve sbírce zákonů pod č. 120/1976 Sb. Z hlediska práva na obhajobu je významný článek 14 odst. 3, který stanoví:

Každý, kdo je obviněn z trestného činu má mít tyto minimální záruky:

- a) má být neprodleně a podrobně informován v jazyce, jemuž rozumí, o povaze a důvodu obvinění proti němu
- b) má mít dostatek času a možností k přípravě své obhajoby a možnost spojit se s obhájcem podle své vlastní volby

¹³ Čl. 10 Ústavy: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejich ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká Republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

- c) má být souzen bez zbytečného odkladu
- d) má být souzen za své přítomnosti a obhajovat se osobně nebo prostřednictvím obhájce, kterého si sám zvolí, nemá-li obhájce, má být poučen o svých právech, má mu být poskytnut obhájce v každém případě, kdy to zájmy spravedlnosti vyžadují, a to v takovém případě bezplatně, nemá-li dostatečné prostředky na zaplacení
- e) vyslýchat nebo dát provést výslech svědků proti sobě a mít možnost účastnit se výslechu svědků svědčících v jeho prospěch za stejných podmínek jako svědků proti němu
- f) mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku nebo nemluví jazykem, jehož užívá soud
- g) nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat svoji vinu

EÚLP byla sjednána v rámci Rady Evropy a podepsána dne 4.11.1950, ČR ji podepsala 21.2.1991 a vyhlásila ve sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb. Minimální práva v oblasti obhajoby v trestním řízení jsou upravena čl. 6 odst. 3:

Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:

- a) právo být neprodleně v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu
- b) mít přiměřený čas a možnost k přípravě obhajoby
- c) obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují
- d) vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslechu svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek jako svědků proti sobě
- e) mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví

Na dodržování práv zaručených EÚLP dohlíží Evropský soud pro lidská práva (ESLP).

Listina základních práv Evropské unie ze dne 7.12.2000, ve znění upraveném dne 12.12.2007. Listina EU byla původně přijata jako nezávazná deklaráce. V prosinci 2009, kdy

vstoupila v platnost Lisabonská smlouva, se prostřednictvím odkazu v čl. 6 odst. 1 Lisabonské smlouvy, stala Listina součástí primárního práva, a tím je pro Českou republiku závazná. Obhajobou se zabývá čl. 48 odst. 2 Listiny, který stanoví, že „každému obviněnému je zaručeno respektování práv na obhajobu.“ Listina EU do značné míry vychází z EÚLP.

Mezinárodní úmluvy o lidských právech zakotvují pouze minimální práva (záruky), jednotlivé státy (smluvní strany) mohou zaručovat (a zpravidla také skučně zaručují) vyšší míru ochrany.

Ústava a Listina

Na úrovni ústavní je právo na obhajobu upraveno Listině základních práv a svobod. Listina základních práv a svobod byla jako ústavní zákon vyhlášena Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní Republiky dne 9.1.1991.

Zásadu zajištění práva na obhajobu upravuje hlava pátá, čl. 40 odst. 3 a 4. Listina zaručuje obviněnému právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby, právo hájit se sám nebo prostřednictvím obhájce, nutnou obhajobu („jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem“), za zákonem stanovených podmínek právo na obhajobu bezplatnou a v neposlední řadě právo odepřít výpověď. Účelem těchto ustanovení je zaručit obviněnému rovné postavení a rovnost zbraní v trestním řízení a naplnit tak předpoklady řádného a zákonného procesu.

V trestním řízení je významně zasahováno do základních práv obviněného. Tyto zásahy mohou být činěny pouze na základě zákona a za současného respektování ústavněprávních limitů. Všechny zákony a jiné trestněprocesní normy musí být vykládány v souladu s články Ústavy a Listiny a s přihlédnutím k jejich účelu a smyslu.

Aby právo na obhajobu nebylo pouze prázdňím slibem, musí být vytvořeny podmínky k tomu, aby je obviněný mohl využít. Předně má být obviněný důsledně o svých právech poučen a to takovým způsobem, aby poučení porozuměl a dále musí mít obviněný dostatek prostoru k uplatnění svých práv. Trestní řád formu poučení nepředepisuje, pouze stanoví, že má být učiněno srozumitelně a s přihlédnutím k věku a rozumové vyspělosti obviněného. V praxi orgánů činných v trestním řízení se můžeme setkat s výkonem poučovací povinnosti předložením několika hustě potištěných stran textu, které svou nepřehledností připomínají smluvní podmínky adhezních smluv. V tomto ohledu se domnívám, že jen otázkou času, kdy uspěje námitka neúčinnosti takto učiněného poučení. Závěrem považuji za nutné zdůraznit, že pokud orgán činný v trestním řízení pochybuje o schopnosti obviněného poučení porozumět a

náležitě se hájit, zakládá to důvod pro ustanovení obhájce dle ustanovení o nutné obhajobě (§ 36 odst. 2 TŘ).

Dle mého názoru patří právo na řádné a srozumitelné poučení k nejdůležitějším právům obviněného. S ohledem na skutečnost, že většina obviněných nemá příliš rozsáhlé právní znalosti, bez řádného poučení nemohou svá další práva ani využívat, protože o nich nevědí. Na poučení by měl být orgány činnými v trestním řízení proto kladen zásadní důraz, aby nedocházelo k porušování práva na obhajobu.¹⁴

3.2 Záruky uplatnění práva na obhajobu v trestním řádu

Zásada zajištění práva na obhajobu zaručená v Mezinárodních smlouvách a především v Listině je vymezena velmi stručně, stanoví jen obrysy tohoto práva a podrobnou úpravu obsahu a podmínek jeho uplatnění přenechává zákonům, konkrétně zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) a zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). V dalším výkladu se z důvodů vymezených v úvodní kapitole zaměřím pouze na trestní řád.

Samotný pojem právo na obhajobu v trestním řádu sice nikde nenajdeme, ovšem zásada zajištění práva na obhajobu je v TŘ upravena je, a to v rámci základních zásad trestního řízení v § 2 odst. 13 TŘ,¹⁵ podrobně je pak rozvedena a její rozsah je definován v úpravě základních práv obviněného (§ 33 a násl.TŘ). Z hlediska právní teorie zásadu zajištění práva na obhajobu řadíme k tzv. obecným (základním) zásadám¹⁶ českého trestního řízení, tedy k zásadám, které zavazují všechny orgány činné v trestní řízení a které se uplatní ve všech stádiích trestního řízení. Jiné teoretické dělení tuto zásadu považuje za zásadu meziodvětvovou, přesahující do několika právních odvětví.¹⁷

¹⁴ Především v předsoudní fázi řízení stávající praxe trpí zásadními nedostatky jako například výše uvedené nepřehledné, formulářové poučení.

¹⁵ Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.

¹⁶ Jelínek, J, a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 136

¹⁷ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. vydání. C. H. Beck, Praha 2007, str. 107

4 Osoba obhájce

Právní slovník definuje obhájce jako osobu zmocněnou k tomu, aby obviněnému v trestním řízení poskytla odbornou právní pomoc a k tomu využívala všech zákonných prostředků a způsobů obhajoby tak, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zpravují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívají ke správnému objasnění a rozhodnutí věci.¹⁸

Právo obviněného mít obhájce lze považovat za jedno z nejvýznamnějších práv, které obviněný v trestním řízení má. Aby se obviněný mohl účinně hájit, musí být schopen náležitě využít všech možností, oprávnění a výhod, které mu zákon poskytuje. Obviněný ale ve většině případů právní předpisy podrobně nezná a proto i přes řádné poučení příslušnými orgány činnými v trestním řízení v jednotlivých stádiích trestního řízení, sám svá práva zcela využít nedokáže. Proto trestní řád obviněnému umožňuje, aby mu byl s obhajobou nápomocen odborník – obhájce. Obhájce je osobou znalou práva a se zkušenostmi s výkonem obhajoby a není subjektivně svázán s trestní věcí a proto na trestní řízení hledí objektivně. Působí jako protiváha státnímu zástupci a orgánu, který vede vyšetřování. Obhájce by svou činností měl přispívat k objasnění skutkového stavu a napomáhat dosažení spravedlivého rozhodnutí. Obhajobu prováděnou obhájcem můžeme označit za obhajobu kvalifikovanou ve srovnání s obhajobou bez právního zastoupení.¹⁹

V trestním řízení obhájce zastupuje obviněného, jedná za něj jako za procesní stranu výlučně v jeho prospěch, můžeme jej považovat za odborného pomocníka obviněného. Je samostatným subjektem řízení, vystupuje jménem obviněného a jedná zásadně s jeho souhlasem, sám obhájce však není v našem trestním řízení stranou.²⁰ Výjimkou kdy obhájce vystupuje vlastním jménem (a tudíž je stranou řízení), jsou případy, kdy se rozhodování soudu týká přímo osoby obhájce, např.: uplatňuje-li obhájce nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů podle § 151 odst. 2, rozhoduje-li se o jeho předání ke kárnému postihu, o jeho vyloučení z obhajování nebo o zproštění povinnosti obhajoby.

¹⁸ Hendrych, D.: Právní slovník. 3. vydání. Praha 2009

¹⁹ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 106

²⁰ Mandák, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. Bulletin advokacie. 10/2003, str. 30

Trestní řád v § 35 odst. 1 výslovně stanoví, že obhájcem v trestním řízení může být pouze advokát. Tato zásada má zajistit, aby obhajoba obviněného byla co nejkvalitnější a byla poskytována pouze náležitě vzdělanými profesionály.²¹ Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii definuje advokáta v § 4²² velmi formálně, jediným definičním znakem je zápis do seznamu advokátů, přičemž Komora zapíše na základě písemné žádosti do seznamu každého, kdo splňuje podmínky stanovené § 5 zákona AZ (plná způsobilost k právním úkonům, získání vysokoškolského vzdělání v oboru právo v magisterském studijním programu studiem na vysoké škole v České republice, nebo v zahraničí, pokud je takové vzdělání v České republice uznáváno za rovnocenné, bezúhonnost, vykonání alespoň tříleté praxe jako advokátní koncipient, složení advokátní zkoušky, ...).²³ Lze se tedy ztotožnit s prohlášením Mandáka, že advokacie má v České republice na trestní obhajobu monopol.²⁴

Obhájce (obecně advokát) je nedílnou součástí justičního systému, podléhá právním předpisům, zvyklostem a dohledu stavovského orgánu – advokátní komory. Na druhou stranu je advokacie považována za svobodné povolání a obhájce je na státních orgánech nezávislý. Nezávislost se projevuje zejména v obhájcově povinnosti mlčenlivosti o všech skutečnostech,

²¹ Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2013, str. 437

²² Advokátem je ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou.

²³ V těchto souvislostech poukazují na zajímavé rozhodnutí Nejvyššího soudu 3 Tz 13/2001 ze dne 1.3.2001, kdy se jednalo o případ nutné obhajoby, a obhájcem byl ustanoven advokát vyškrtnutý ze seznamu advokátů na základě kárného provinění. Nejvyšší soud zde dovozuje, že samotná okolnost, že po celou dobu trestního stíhání zastupoval obviněného obhájce, který byl vyškrtnut ze seznamu advokátů České advokátní komory, nemůže být důvodem pro zrušení napadeného rozhodnutí a přikázání věci k novému projednání a rozhodnutí, pokud je ze spisu zřejmé, že tento obhájce kvalifikovaně chránil a prosazoval práva obviněného. Soud v závěru konstatoval, že „vadný postup řízení neměl vliv na správnost napadeného rozhodnutí, a zejména nelze-li důvodně očekávat, že v novém řízení o téže věci by mohlo být učiněno rozhodnutí pro obviněného příznivější, a že tedy opakování řízení by vylo neúčelné.“

Nejvyšší soud zde váží mezi dvěma hodnotami, a to mezi stabilitou pravomocného rozhodnutí a zákonností tohoto rozhodnutí. V uvedeném případě převážila hodnota první. Názor NS považuji za rozporuplný. Účelem ustanovení § 35 odst. 1 TR je zajistit obviněnému kvalitní obhajobu osobnou, která má odborné znalosti a zkušenosti s obhajobou. V uvedeném případě sice obhájce postupoval lege artis a soud v jeho postupu neshledal žádné pochybení, ad absurdum bychom tak ovšem na základě argumentace NS mohli dojít k závěru, že obviněného může zastupovat v podstatě kdokoliv, pokud soud následně konstatuje že obhajoba byla vykonávána kvalitně a soud by stejně dospěl ke stejnému rozhodnutí. účel světlí prostředky a že nezákonný postup může vést ke spravedlivému rozhodnutí.

²⁴ Mandák, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. Bulletin advokacie. 10/2003, str. 26

kteřé se dozvěděł v souvislosti s výkonem obhajoby a v povinnosti chránit a prosazovat práva a zájmy klienta (§ 16 AZ) a při výkonu obhajoby využít všechny dostupné prostředky, svou činností však nesmí zhoršit postavení obviněného.

Tato nezávislost na státních orgánech, respektive orgánech činných v trestním řízení, je zejména z hlediska trestního řízení velmi důležitá, státní orgány jsou povinny respektovat nezávislé postavení advokáta a umožnit mu svobodný a nerušený výkon obhajoby a obviněný má jistotu, že informace, které obhájci sdělí, nebudou napomáhat k jeho usvědčení. Nezávislost obhájce musí zachovávat i navenek, tak například svým jednáním nemůže dát najevo přesvědčení o vině klienta, při komunikaci s médii by měl postupovat opatrně, aby nepromyšleným prohlášením nepoškodil zájmy obviněného a nenarušil taktiku obhajoby.

Obhájce vykonává obhajobu zpravidla osobně, i když žádný zákonný předpis, ani předpis stavovský, obhájci neukládá, aby obhajobu prováděl výlučně nebo převážně osobně. Plná moc, kterou obviněný uděluje obhájci k jeho zastupování zpravidla obsahuje větu: „Přijímám zmocnění a dále zmocňuji ve stejném rozsahu“. Tím si advokát vytváří prostor k tomu, aby se v případě potřeby (vytíženost jiným případem, jednoduchý úkon, který může provést koncipient) nechal zastoupit ať už jiným advokátem, či pro některé úkony advokátním koncipientem. Přitom by měl vždy dbát přání a zájmů obviněného a například vyhovět požadavku obviněného, aby se hlavního líčení nebo určitého úkonu účastnil osobně. V každém případě je obhájce za kvalitu výkonu obhajoby odpovědný obviněnému a to ať už ji vykonává osobně, nebo se nechá zastoupit jiným advokátem či advokátním koncipientem.

Mezi odbornou veřejností je dodnes hojně diskutována otázka, zda se advokát může nechat zastoupit koncipientem pro celé řízení a tedy fakticky výkon obhajoby přenést na advokátního koncipienta. V roce 2004 se ve věci stanoviskem vyjádřila i ČAK. Vychází z toho, že žádné zákonné ustanovení ani stavovský předpis neukládá advokátovi povinnost provádět obhajobu výlučně nebo převážně osobně, ani neexistuje žádný klíč, který by určil jaký rozsah právních úkonů lze v rámci obhajoby svěřit advokátnímu koncipientovi, ČAK připouští možnost advokáta svěřit advokátnímu koncipient nejen jednotlivé úkony obhajoby, ale i obhajobu celou. Jako jediné kritérium je považován zájem obviněného a řádné poskytnutí právních služeb.²⁵ Toto stanovisko vyvolalo mezi odbornou veřejností smíšené reakce. Vydra možnost svěřit výkon obhajoby v plném rozsahu advokátnímu koncipientovi odmítá a úpravu obsaženou v právních a stavovských předpisech v tomto směru považuje za

²⁵ Krym, L. Odpověď na dotaz. Může ustanovený obhájce pověřit advokátního koncipienta nejen jednotlivými úkony obhajoby, ale i celou obhajobou? Bulletin advokacie. 5/2004, str. 71, 72

jednoznačnou. Opírá se o § 35 odstavec 1 TŘ, který říká, že obhájcem může být pouze advokát. Advokátem může být pouze osoba zapsaná v seznamu advokátů, což advokátní koncipient bezpochyby není. Je-li v trestním řízení přípustné zastoupení advokáta advokátním koncipientem, může se zastoupení týkat pouze jednotlivých úkonů, nikoli obhajoby jako celku. Rozsah zastoupení vykládá restriktivně, zastoupení by se mělo týkat jen jednotlivých úkonů, obhajobu jako ucelenou činnost by měl vykonávat advokát. Dále argumentuje jazykovým výkladem – pokud by zákonodárce měl v úmyslu umožnit, aby obhajobu vykonával také koncipient (byť kupříkladu pod dohledem zkušeného advokáta) jistě by toto oprávnění koncipientům výslovně poskytl. V situaci, kdy je výkon obhajoby zcela přenesen na advokátního koncipienta tak považuje za porušení ústavně zaručeného práva na kvalifikovanou obhajobu (bez ohledu na to, zda koncipient vykonává obhajobu řádně a bezchybně, dle pokynů či pod dohledem advokáta).²⁶ S názorem ČAK se naopak ztotožnil Tichý. Zmocněním koncipienta k provádění úkonů v trestním řízení na koncipienta není přenášeno právo a povinnost obhajovat obviněného, zmocněný koncipient jedná jménem advokáta a na jeho zodpovědnost, přičemž je povinen dodržovat právní a stavovské předpisy a pokyny advokáta. Tichý uznává, že koncipienta lze zmocnit pouze k jednotlivým úkonům obhajoby a nikoli k obhajobě jako celku, nic však nebrání tomu, aby koncipient advokáta zastoupil při všech úkonech v řízení. De iure nejedná koncipient, ale advokát.²⁷

Osobně se domnívám, že v každém případě záleží na individuálních okolnostech, složitosti trestní věci a zkušenostem koncipienta. Žádný zodpovědný advokát se pro celou obhajobu jistě nenechá zastoupit koncipientem, který s praxí teprve začíná, nevidím však důvod, proč by jej nemohl zastoupit zkušený koncipient.

4.1 Zvolený obhájce

Trestní řád je postaven na tzv. zásadě priority volby obhájce. Pokud si obviněný nezvolí obhájce sám, může mu jej ustanovit soud (za splnění určitých podmínek, viz dále) nebo ho obviněnému může zvolit osoba blízká.²⁸ Ta tak činí vlastním jménem a na vlastní náklady.

²⁶ Vydra, J. : K otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem. Bulletin advokacie 10/2004, str. 43 a násl.

²⁷ Tichý, J. : Ještě k rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem při trestní obhajobě. Bulletin advokacie. 2/2005, str. 64, 65

²⁸ osoba, která vzhledem ke vztahu k obviněnému má zájem na výsledku řízení

Podle naznačené zásady priority však má obhájce zvolený obviněným vždy přednost, a to i v případě, že byl jinou osobou zvolen nebo soudem ustanoven později. Právo zvolit si obhájce není absolutní, omezení obsahuje § 35 TR.²⁹

Obviněný si může obhájce zvolit ve kterékoliv fázi neskončeného trestního řízení.³⁰ Závisí na taktice obhajoby, jestli si obhájce zvolí po sdělení obvinění a zahájení trestního stíhání, v průběhu hlavního líčení (to má smysl pouze v případech, kdy je hlavní líčení nařízeno na několik dnů. Je však otázkou, jestli se obhájce zvolený až v této fázi řízení, bude schopen seznámit se spisovým materiálem (pokud je hlavní líčení nařízeno na několik dnů, znamená to zpravidla složitý případ s rozsáhlým dokazováním a obsáhlým spisovým materiálem) natolik, aby mohl obviněnému poskytnout kvalifikovanou pomoc) nebo až po vynesení rozsudku (pro účely podání opravného prostředku). Vhodný okamžik pro volbu obhájce

Za uskutečněnou volbu nese odpovědnost sám obviněný. Soud není povinen přizpůsobovat řízení požadavkům obviněného, typicky například soud nemá povinnost odročit hlavní líčení v případě, kdy si obviněný zvolil obhájce teprve v průběhu tohoto hlavního líčení.³¹ Soud rovněž neodpovídá za kvalitu prováděné obhajoby, není oprávněn ji hodnotit ani jinak komentovat a to ani v případě obhájce ustanoveného soudem. Za kvalitu obhajoby (výkon obhajoby „lege artis“) obhájce odpovídá přímo obviněnému a vedle toho je kárně odpovědný Komoře. Na druhou stranu ale soud nemůže přehlížet vyložené excesy nebo zůstat nečinný v případě, kdy je na nezákonný postup obhájce upozorněn.

Právo zvolit si obhájce má i obviněný, kterému byla přiznána obhajoba bezplatná nebo za sníženou odměnu. Jestliže žádného vhodného obhájce nezná, je vhodné k žádosti o bezplatnou obhajobu připojit i žádost o ustanovení obhájce.

Mohou nastat situace, kdy se na obhájce s žádostí o poskytnutí obhajoby obrátí obviněný v době, kdy ještě není zahájeno trestní stíhání, a tudíž dosud nemá postavení obviněného. Advokát nemůže převzít obhajobu s výjimkou obhajoby podezřelého ve zkráceném přípravném řízení dle § 179a – 179f a obhajoby zadrženého podezřelého dle §76 odst. 6. Osobě, která dosud není v postavení obviněného, obhájce může poskytnout pouze právní

²⁹ Obhájcem může být pouze advokát. Obhajobu obviněného nemůže vykonávat advokát, proti kterému je vedeno trestní řízení v jehož důsledku by v řízení, ve kterém má vykonávat obhajobu, měl postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby, nebo který v řízení vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník.

³⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 25.9. 1996 č.j.: III. ÚS 83/96, publikováno pod č. 87/1996 USn.

³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 25.9. 1996 č.j.: III. ÚS 83/96, publikováno pod č. 87/1996 USn.

služby ve formě porady, hovoříme o tzv. právní pomoci, která přispívá k orientaci v trestním řízení, nejedná se však o obhajobu.

Vztah mezi obhájcem a klientem

Jak vzniká vztah mezi obhájcem a klientem a co je jeho obsahem? Obviněný osloví konkrétního advokáta, dohodne se s ním na svém zastoupení a udělí mu k zastupování plnou moc. Obviněný je zmocnitelem a advokát, kterého zmocňuje ke své obhajobě je zmocněncem. Nezbytným krokem ke vzniku vztahu mezi obhájcem a klientem je přijetí plné moci, tedy souhlas obhájce s poskytnutím právních služeb ve vztahu ke konkrétnímu obviněnému. Kromě souhlasu advokáta s obhajobou klienta se však nic dalšího nevyžaduje.³²

Současně s udělením plné moci obvykle advokát uzavírá s klientem tzv. smlouvu o poskytování právních služeb. Nejedná se o zvláštní smluvní typ, jde v podstatě o mandátní smlouvu, výrazně modifikovanou AZ. V této smlouvě si strany mohou ujednat další podmínky poskytování právních služeb. Typickým ujednáním bude stanovení smluvní či mimosmluvní odměny advokáta. Uzavření či neuzavření smlouvy o poskytování právních služeb ovšem nemá žádný vliv na platnost plné moci. Z toho vyplývá, že advokát může obviněného zastupovat pouze na základě plné moci, bez nutnosti uzavřít smlouvu o poskytování právních služeb. Smlouva slouží zejména pro potřeby smluvních stran a pro trestní řízení jako takové nemá zásadní význam. Smlouvu o poskytování právních služeb

Obsahem vztahu obhájce a obviněného jsou vzájemná práva a povinnosti, právní úprava vztahu advokáta a klienta je obsažena v § 53 a násl. AZ a v etických pravidlech (jednotlivá práva a povinnosti jsou podrobně rozebrány v kapitole 4.4.).

4.1.1 Pluralita obhájců

Pluralitou obhájců jsou míněny případy, kdy obviněného v jednom proti němu vedeném trestním řízení obhajují dva nebo více obhájců. Pluralita obhájců je v trestním řádu upravena jediným ustanovením v § 37 odst. 3 a byla v českém právním řádu zakotvena až novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001, s účinností od 1. 1. 2002. Do této doby sice institut plurality obhájců nebyl výslovně upraven, v praxi však běžně fungoval. Současné působení více obhájců při obhajobě obviněného připustil Ústavní soud v nálezu III. ÚS

³² Zoulík, F. Příkazní smlouva se zvláštním zřetelem na poskytování právní pomoci advokátem (k diskusi). Bulletin advokacie, 1992, č. 3, str. 23 a násl.

308/97, publikovaném ve sv. 11, roč. 98, č. 63 Sb. n. a u., kde vyslovil právní názor, že obhajoba obviněného v průběhu celého trestního stíhání dvěma či více obhájci není zákonem vyloučena; je-li obviněný obhajován dvěma (více) obhájci a nejde-li o případ, kdy obhájci ex lege svědčí samostatné procesní postavení, jednají obhájci vždy za obviněného a výlučně jeho jménem a v důsledku toho sluší takto prováděnou obhajobu v každé její fázi procesně pokládat za jednotný procesní úkon, neboť takový úkon je vždy podmíněn procesním postavením obviněného a k němu se upíná (k němu je přiřazen), a proto obhajoba je dovršena teprve tehdy, je-li dána příležitost (možnost) k jejímu uplatnění všem obhájcům, kteří se na obhajobě obviněného podílejí, přičemž pokud jde (pro ten který procesní úkon) o zákonem stanovené lhůty, ty – z procesní pozice obviněného – jsou naplněny okamžikem, kdy proběhnou vůči všem procesně oprávněným včetně obviněného samotného (§ 248 odst. 2 TŘ per analogiám).

Obhajoba obviněného více obhájci je možná pouze u zvolených obhájců. Pokud již má obviněný obhájce ustanoveného soudem, pak při volbě dalšího obhájce je soud povinen ustanovení původního obhájce zrušit. Vyplývá to z věty první § 37 odst. 2, podle které si obviněný může místo obhájce, který mu byl ustanoven, zvolit obhájce jiného. Pokud si tedy obviněný zvolí obhájce namísto obhájce ustanoveného, ale současně si bude přát, aby jej obhajovali dva obhájci, bude muset vedle nového obhájce udělit plnou moc ještě obhájci dalšímu. Tím může být i obhájce, který jej dosud obhajoval jako obhájce určený soudem.³³ Obviněný si může zvolit dva nebo více obhájců současně nebo si je může zvolit i postupně. Obviněnému může zvolit dalšího obhájce i některá z osob uvedených v § 37 odst. 1.³⁴

Zákon výslovně umožňuje obviněnému zvolit si dva nebo i více obhájců, ale nestanoví žádnou maximální horní hranici, která by počet obhájců omezovala. Záleží tedy na úvaze obviněného (a v neposlední řadě také na jeho finančních možnostech, protože obhajoba více obhájci pochopitelně zvyšuje náklady na obhajobu), kolik obhájců si ke své obhajobě zvolí.

Pokud si obviněný zvolí dva nebo více obhájců je povinen oznámit soudu, kterého z nich zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. V případě že tak obviněný neučiní, určí jednoho z obhájců předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce. Toto rozhodnutí se oznamuje všem zvoleným obhájcům, aby jim bylo zřejmé, že nadále bude doručováno jen jednomu z nich, ale i obviněnému, jako osobě, které se

³³ Mandák, V.: K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného, *Trestněprávní revue*, 1/2006

³⁴ Vantuch, P.: *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 49

rozhodnutí přímo týká.³⁵ Problematické však je, že při rozhodování příslušné orgány činné v trestním řízení nemají žádné zákonem stanovené kritérium, podle kterého by jednoho z více obhájců k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení měly vybrat. Určení jednoho z obhájců je, jak uvádí Vantuch, od těchto orgánů činných v trestním řízení mnohdy ryze nahodilé, někdy dle abecedy, jindy dle toho, který obhájce započal obhajobu, či jakkoli jinak.³⁶ Veškeré písemnosti a vyrozumění o úkonech trestního řízení jsou pak doručovány pouze takto zvolenému nebo určenému obhájci, a obviněnému. O informování ostatních obhájců se musí postarat výše uvedeným způsobem zvolený nebo určený obhájce nebo sám obviněný. Pro obhájce, kteří nejsou zmocnění nebo určení k doručování písemností platí fikce doručení okamžikem, kdy písemnost převezme obhájce, který byl k přijímání písemností zvolen nebo určen.

Každý z obhájců obviněného má samostatné procesní postavení, samostatná práva a povinnosti plynoucí z § 41 TrŘ, neodvozená od ostatních obhájců (spoluobhájců). Ačkoli jsou písemnosti doručovány a o úkonech je vyrozumíván jen jeden z nich, všichni obhájci mají všech úkonů trestního řízení, záleží jen na vzájemné domluvě a taktice obhajoby, zda se konkrétního úkonu zúčastní všichni, nebo pouze někteří, nebo jen jeden či dokonce žádný z nich.³⁷ Provádí-li obhajobu obviněného dva nebo více obhájců, pohlížíme na obhajobu v každé fázi řízení jako na jednotný procesní úkon. Spolupůsobení více obhájce klade na tyto obhájce zvýšené nároky. Pro efektivní výkon obhajoby je nezbytné, činnost obhájců byla důsledně koordinovaná, a zejména musí obhájci dbát, aby vystupovali ve vzájemné shodě.

V odborné literatuře můžeme narazit na pojem hlavní obhájce. Hlavní obhájce je osobou, která reprezentuje obhajobu jako celek navenek a koordinuje činnost všech ostatních zvolených obhájců a pověřuje obhájce jednotlivými úkony v trestním řízení. Obhájce, kterého obviněný zmocnil k přijímání písemností, ale nelze označit za hlavního obhájce, protože náš právní řád institut hlavního obhájce nezná. V praxi obhájce přijímající písemnosti obhájcem hlavním často ani nebude (např. je přijímáním písemností, jako pomocnou procesní činností, pověřen obhájce nejmladší a nejméně zkušený).³⁸ Zavést do našeho právního řádu institut

³⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 285

³⁶ Vantuch, P.: Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce, Bulletin advokacie, 6/2004

³⁷ Vantuch, P.: Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ. a institut hlavního obhájce, Bulletin advokacie, 6/2004

³⁸ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 151

hlavního obhájce a vymezení jeho procesního postavení navrhoval Vantuch už v roce 1998. Ve prospěch se vyslovuje i Jelínek.³⁹

Kdy je pro obviněného vhodné zvolit si více obhájců a jaké to přináší výhody? Půjde zejména o případy, kdy je obviněný stíhán pro více skutků různé právní kvalifikace, pro jejichž právní posouzení jsou potřeba zvláštní znalosti.⁴⁰ Dále v případech, kdy je problematika skutkově nebo právně složitá, nebo se důkazní materiál jeví jako rozporný. Domnívám se, že obviněný by měl zvážit volbu více obhájců i v případech, kdy je ohrožen trestem s vysokou trestní sazbou, zvláště pokud se jedná o výjimečný trest odnětí svobody. Výhod, které pluralita obhájců přináší, je několik. Především možnost výše zmíněné specializace obhájců, jsou-li žádoucí zvláštní znalosti. Pozitivem je i kolektivní posuzování otázek, širší konzultační činnost, rozdělení úkolů při přípravě obhajoby a tak více času k její přípravě. Více obhájců znamená více úhlů pohledu, více pozornosti jednotlivým úkonům a dle mého názoru obvykle větší šanci pro obviněného, že pro v jeho prospěch bude užito všech možných a dostupných prostředků, že nebude opomenuto nic, co by šlo využít v jeho prospěch a že bude zvolen nejvhodnější postup obhajoby. Nevýhodou více obhájců je zcela jistě větší finanční náročnost pro obviněného a možné opakování některých procesních úkonů (zde velmi záleží na vzájemné komunikaci mezi obhájci a koordinaci jejich činnosti).

Institut plurality obhájců je, jak výše uvedeno, v trestním řádu upraven pouze jediným ustanovením a to se navíc zabývá pouze otázkou vyrozumívání o úkonech trestního řízení a doručování písemností. Zákonodárce zde byl nepochybně veden snahou zabezpečit, aby nedošlo ke zvýšení nákladů státu na doručování. Tento institut by si však jistě zasloužil úpravu mnohem podrobnější. Pokud jde o omezení počtu obhájců horní hranicí, jako je tomu v některých okolních zemích, na maximálně 3 obhájce, mě osobně se jeví takové omezení jako zbytečné. Situace, kdy si obviněný zvolí více než tři obhájce, jsou ojedinělé. Naopak by bylo vhodné upravit vzájemné vztahy mezi obhájci, zvážit zavedení institutu hlavního obhájce a vyřešit otázku, jestli z hlediska zachování práva obviněného na obhajobu u procesních úkonů, kdy je nutná (respektive možná) přítomnost obhájce, postačí účast jednoho ze zvolených obhájců.

39 Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 152

40 Ačkoliv by práce advokáta měla být všestranná, v praxi se advokáti mohou specializovat na určitou oblast trestných činů, danou jednak osobním zájmem samotného advokáta, jakož i jeho zkušenostmi z praxe. Také platí, že ne každý advokát se běžně zabývá trestním právem.

4.2 Ustanovený obhájce

Obhájce může obviněnému ustanovit pouze soud a to v zákonem předvídaných případech. Půjde zejména o případy nutné obhajoby, kdy obviněnému byl dán prostor k volbě obhájce, obviněný si obhájce nezvolil, ani mu jej nezvolila jiná oprávněná osoba.

K ustanovování obhájců nejčastěji dochází už v přípravném řízení, typicky z popudu policejního orgánu nebo státního zástupce. Obhájce ustanoví, a pominou-li důvody nutné obhajoby, ustanovení zruší předseda senátu a v přípravném řízení soudce (§ 39 odst. 1 TR), činí tak opatřením, proti kterému není přípustná stížnost. Opatření je doručováno obviněnému a obhájci,⁴¹ teprve doručením oběma nabývá opatření účinnosti.

Obhájci jsou ustanovováni postupně, podle soudem vedeného a abecedně uspořádaného seznamu advokátů, kteří mají sídlo v obvodu daného soudu a souhlasili s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci. Zápis do tohoto seznamu je zcela dobrovolný, je na každém advokátovi, zda se do seznamu nechá zapsat či nikoliv. Ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít, zproštěn může být je ze závažných důvodů, jako například narušení nezbytné důvěry mezi obviněným a obhájcem, obhájce v téže věci obhajuje jiného obviněného, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho obviněného, jemuž byl nově ustanoven, postoupení věci jinému orgánu činnému v trestním řízení, který je vzdálen od sídla obhájce, dlouhodobá nemoc obhájce, která mu brání vykonávat jeho povinnosti apod. Za závažný důvod by pravděpodobně nebylo považováno pracovní vytížení advokáta, Jestliže na straně obhájce existuje objektivní překážka výkonu obhajoby na jeho žádost (případně z vlastního popudu) o zproštění obhajoby rozhodne soud.

Ustanovení obhájce obviněnému v žádném případě nebrání v tom, aby si kdykoliv zvolil obhájce vlastního, na základě toho soud ustanovení obhájce zruší (princip priority volby obhájce).

I když byl obhájce obviněnému ustanoven soudem, vykonává svou činnost samostatně a nezávisle na soudu a orgánech činných v trestním řízení. Soud není oprávněn do výkonu obhajoby zasahovat, dozírat a kontrolovat činnost obhájce nebo hodnotit kvalitu vykonávané obhajoby. Za případná pochybení ustanoveného advokáta stát nenesé žádnou odpovědnost.

4.3 Obhájce určený ČAK

⁴¹ Jelínek, J.: Obviněný a jeho právo na obhajobu. Bulletin advokacie. 2/1999. str. 43

V našem právním řádu můžeme rozlišit tři případy obhajoby obviněného obhájcem. Prioritní je vždy obhajoba na základě plné moci, svobodná volba obhájce obviněným má vždy přednost. Druhým případem je obhajoba obhájcem ustanoveným soudem, obhájce je však soudem obviněnému ustanoven pouze v případech nutné obhajoby. Třetí případ je případem zvláštním. Je jím obhajoba obhájcem určeným Českou advokátní komorou na základě § 18 odst. 2 AZ. Obviněný (žadatel) je oprávněn se na Komoru obrátit s žádostí o určení advokáta (respektive obhájce), pokud se nemůže domoci poskytnutí právních služeb podle zákona o advokacii (například několik jím oslovených advokátů poskytnutí právních služeb odmítne nebo žádný z nich nemůže obhajobu převzít), ani nesplňuje podmínky pro ustanovení obhájce soudem. Určení advokáta Komorou je tak pro obviněného poslední možnost na realizace jeho ústavního právo na právní pomoc dle § 37 odst. 2 Listiny. Za splnění zákonem stanovených podmínek obviněnému - žadateli dokonce vzniká nárok, aby mu byl obhájce určen, a Komoře vzniká povinnost advokáta určit. Podmínkou je především že se obviněný nemůže domoci poskytnutí právních služeb. V téže věci může být žadateli advokát určen pouze jednou (samozřejmě za předpokladu, že určený advokát službu v konečném důsledku skutečně poskytne).

O určení advokáta rozhodne podle § 45 odst. 2 AZ předseda advokátní komory. Rozhodnutí je opatřením administrativní povahy, ke kterému je komora zmocněna zákonem. V obecné rovině se jedná o rozhodnutí v oboru veřejné správy, které podléhá přezkumu ve správním soudnictví.⁴² Určení advokáta není právní skutečností, nezakládá žádný právní vztah mezi žadatelem a určeným advokátem. Česká advokátní komora v rozhodnutí o určení advokáta vymezí věc, ve které je advokát povinen právní služby poskytnout i rozsah poskytování těchto služeb. Advokát může být určen pro celé trestní řízení, pro jeho část, nebo pouze pro určitý úkon. V rozhodnutí o určení advokáta mohou být vymezeny další podmínky poskytnutí právních služeb, včetně povinnosti poskytnout právní službu bezplatně nebo za sníženou odměnu.⁴³ Povinnost poskytnout právní službu bezplatně nebo za sníženou odměnu může komora uložit pouze na žádost obviněného, který současně prokáže, že jeho ekonomická situace takové rozhodnutí odůvodňuje. Žadatel vůči Komoře prokazuje své příjmové a majetkové poměry prostřednictvím speciálního formuláře, který je přílohou vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 275/2006 Sb.

⁴² Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. 9. 2008, čj. 6 Ads 19/2008-103

⁴³ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 189

Komorou určený advokát má povinnost poskytnout žadateli právní službu ve stanoveném rozsahu. Odmítnout poskytnout služby je advokát oprávněn (respektive povinen) nastane-li některá ze situací upravených v § 19 ZA. Další výjimkou jsou případy, kdy žadatel uplatňuje zřejmě neoprávněné zájmy a neodůvodněné nároky, zejména kdy je z povahy věci zcela jasné, že žadatel bude neúspěšný. V této situaci je vhodné žadateli podrobně a srozumitelně vysvětlit důvody, které zakládají bezdůvodnost či neoprávněnost jeho nároků. V obou výše uvedených případech je advokát povinen písemně oznámit důvody neposkytnutí právních služeb jak žadateli, tak Komoře. Advokát je také oprávněn požádat Komoru o určení jiného advokáta dojde-li mezi ním a klientem k narušení důvěry nebo neposkytuje-li klient potřebnou součinnost (§ 20 odst. 2 zákona o advokacii). V případě, že by určený advokát odmítl právní služby poskytnout a nebyl by zároveň dán některý z důvodů, který jej k tomu opravňuje, dopouští se tak kárného provinění.

Rozhodnutím Komory o určení advokáta se však tento určený advokát v žádném případě automaticky nestane zástupcem nebo obhájcem žadatele. Na rozdíl od opatření soudu o ustanovení obhájce podle § 39 TŘ, není rozhodnutí Komory o určení advokáta listinou zakládající a prokazující ve vztahu k příslušným orgánům oprávnění advokáta obhajovat či zastupovat klienta v příslušném řízení.⁴⁴ Určení advokáta Českou advokátní komorou je pouze příkazem určenému advokátovi, aby poskytl žadateli právní službu ve vymezeném rozsahu.⁴⁵ Určený advokát je povinen se žadatelem (obviněným) uzavřít smlouvu o poskytování právních služeb a vyzvat žadatele k podepsání plné moci.

Komora může také určení advokáta zrušit, pokud pominou důvody, jež vedly k jeho určení. V praxi tedy pokud nakonec přece jen uzavře smlouvu o poskytování právních služeb s jiným než určeným advokátem, nebo splní podmínky pro ustanovení advokáta soudem a ten mu také advokáta ustanoví.⁴⁶ Stejně jako určení advokáta nezakládá právní vztah mezi advokátem a žadatelem, ani zrušení předchozího určení není právní skutečností, jež by sama o sobě způsobila zrušení existujícího zastoupení a zánik samotné smlouvy o poskytnutí právních služeb. Zakládá advokátovi pouze titul k odstoupení od smlouvy a k výpovědi udělené plně

⁴⁴ Svejkovský, J., Vychopeň, M., Krym, L., Pejchal, A. a kol. Zákon o advokacii. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 118

⁴⁵ Ježek, J.: Právní povaha určení advokáta podle § 18 odst. 2 zákona o advokacii. Bulletin advokacie. 8/1999

⁴⁶ Svejkovský, J., Vychopeň, M., Krym, L., Pejchal, A. a kol. Zákon o advokacii. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 127

moci.⁴⁷ Na ochranu zájmů klienta je v § 20 odst. 6 zákona o advokacii zakotvena povinnost advokáta ještě po dobu 15 dnů od zrušení jeho určení Komorou a odstoupení od smlouvy o poskytování právních služeb činit v zájmu klienta veškeré neodkladné úkony, aby klient neutrpěl na svých právech nebo oprávněných zájmech újmu.

I při určení advokáta Komorou zůstává obviněnému právo, aby si kdykoli v průběhu řízení zvolil obhájce jiného. Stejně tak přestane-li mít zájem na tom, aby jej Komorou určený obhájce dále obhajoval. Postačuje odvolat udělenou plnou moc. Zpravidla pak už ale nemůže žádat Komoru o určení nové obhájce, protože by tím byla narušena podmínka, že v téže věci lze žadateli určit obhájce pouze jednou.

4.4 Práva a povinnosti obhájce (s náznakem mezí trestní obhajoby)

Obhajoba je jednou z forem výkonu advokacie, advokát je při poskytování právních služeb nezávislý na státu, na orgánech činných v trestním řízení i na ostatních advokátech. Při výkonu obhajoby je omezen právními předpisy (zejména Trestním řádem, Zákonem o advokacii a stavovskými předpisy) a v jejich mezích příkazy klienta.

Práva a povinnosti obhájce můžeme rozdělit zhruba do 4 skupin.

1. Práva a povinnosti obhájce jako člena advokátského stavu vůči Advokátní komoře, vůči ostatním advokátům a vůči advokátskému stavu samotnému. Zde spadá zejména povinnost zachovávat důstojnost advokátního stavu a dodržovat pravidla etiky a soutěže (§ 18 AZ), povinnosti chovat se poctivě, čestně a slušně a tím přispívat k důstojnosti a vážnosti advokátního stavu (čl. 4 etického kodexu) a povinnosti vůči Komoře platit pravidelné příspěvky a poskytnou právní služby klientova na základě určení Komorou (§ 18 odst. 2 AZ).
2. Práva a povinnosti obhájce vůči obviněnému vycházející ze vztahu advokát – klient. Zde spadá zejména povinnost chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta (§ 16 odst. 1 AZ), povinnost poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc a účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně (§ 41 TŘ), právo a povinnosti na informace, povinnost mlčenlivosti a další.
3. Práva a povinnosti obhájce vůči orgánům činným v trestním řízení, která obhájce vykonává v souvislosti s výkonem obhajoby. Náležitým využíváním těchto práv

⁴⁷ Tento právní názor vyslovil Ústavní soud v nálezu Ústavního soudu ze dne 18. 7. 2005, sp. zn. IV. ÚS 405/04.

vlastně obhájce naplňuje svou výše zmíněnou povinnost vůči obviněnému, poskytnou mu potřebnou právní pomoc a využít všechny zákonné prostředky a způsoby obhajoby. Většinu těchto práv obhájce vykonává jako zástupce obviněného. Spadá zde například právo podávat za obviněného návrhy, žádosti a stížnosti, právo nahlížet do spisu a činit si z něj opisy a výpisy, právo účastnit se vyšetřovacích úkonů, právo na poradě s obviněným bez přítomnosti třetích osob a další. Některá práva tato obhájce se shodují s právy, které má sám obviněný, jiná však náleží pouze obhájci (např. právo účastnit se vyšetřovacích úkonů, kterého obhájce nemůže být zbaven, zatímco obviněný se vyšetřovací úkonů může účastnit pouze se souhlasem policejního orgánu).⁴⁸

4. Povinnosti obhájce vůči společnosti, které vycházejí z toho, že i při výkonu obhajoby plní obhájce důležitou funkci pro společnost, a sice že přispívá k náležitému zjištění trestného činu a k potrestání pachatele (§ 41 odst. 1 TR), za předpokladu, že svou činností nezhorší postavení a neztíží situaci obviněného.⁴⁹

Uvedené dělení je pouze teoretické, jednotlivá práva a povinnosti obhájce se vzájemně podmiňují a prolínají. Tím nejvyšším poměřovacím principem pro činnost obhájce je zájem obviněného, který musí mít obhájce vždy v patrnosti a současně musí dbát právních a etických pravidel. Vzhledem k účelu této práce se v dalším výkladu detailněji zaměřím na skupinu druhou a třetí, výčet práv je pouze demonstrativní. Zmiňuji zejména ta práva a povinnosti a jejich aspekty, která považuji za stěžejní nebo problematická z hlediska výkonu obhajoby. Snažím se naznačit meze výkonu obhajoby (jednotlivých obhajovacích práv), co je součástí přípustné taktiky a jaké jsou případné následky jejich překročení.

1. Povinnost chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta

Uvedenou povinnost je nutné uvést na prvním místě, neboť je pro vztah obhájce a obviněného a pro jakékoliv další kroky obhájce určující. Povinnost chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta ukládá § 16 AZ. Při ochraně a prosazování zájmů klienta je obhájce limitován zákony, jinými právními předpisy a pokyny klienta.

⁴⁸ Trestní řád upravuje i práva, která jsou vlastní pouze obviněnému, a která obhájce nikdy nemá a nikdy je nemůže vykonávat, a to ani v případě, že by k tomu byl pověřen samotným obviněným, protože jsou úzce spjata s osobou obviněného (např.: výslech obviněného či právo závěrečné řeči).

⁴⁹ Ševčík, V.: Taktika obhajoby (prvá část), Bulletin advokacie 9/2001, str. 50

V souladu s touto zásadou tak musí obhájce činit veškeré úkony ve prospěch obviněného a jeho zájmy nadřadit nad zájmy vlastní. Při výkonu obhajoby se obhájce může dostat do složité situace při výslechu svědka, kdy musí pečlivě naplánovat, jaké otázky svědkovi položí, aby potencionální odpověď obviněnému nepřitížila. Obdobně to platí také pro navržení výslechu svědka obhajobou. Právní teorie se shoduje, že nejen že obhájci nebrání kontaktovat spoluobviněného nebo obhajobou navrhovaného svědka či svědkovi připomenout právo odepřít výpověď nebo právo poškozeného vyslovit nesouhlas s trestním stíháním.⁵⁰ Meze trestní obhajoby by překračovalo svědka zastrašovat nebo jeho výpověď ovlivňovat. S ohledem na povinnosti obhájce jednat pouze ve prospěch obviněného osobně považují předchozí kontakt se zamýšleným svědkem za obhájcovu povinnost.

2. Povinnost řídit se pokyny klienta

Při výkonu obhajoby má obhájce povinnosti řídit se pokyny klienta. Proti vůli klienta tak nemůže činit žádné úkony, zejména nemůže např. podat odvolání, podat žádost o propuštění z vazby apod., i když by takový úkon považoval za důvodný. Naopak musí uposlechnout žádosti klienta a učinit úkon, který považuje za beznadějný nebo zbytečný, na nevhodnost nebo nadbytečnost úkonu by měl obviněného upozornit.

Vázanost pokyny klienta má jednu podstatnou výjimku. Obhájce není pokyny vázán, jsou-li v rozporu s právními předpisy nebo etickými zásadami advokacie. Na protiprávnost či nemorálnost pokynů je obhájce obviněného povinen upozornit. Pokud by obviněný na pokynech trval, obhájci nezbyvá než ukončit obhajobu (odstoupit od smlouvy nebo pořádat sodu o zproštění v případě ustanoveného obhájce) pro ztrátu důvěry. V žádném případě však obhájce nesmí sdělovat, z jakého důvodu ke ztrátě důvěry došlo, aby tím obviněnému neuškodil. Typickými nezákonnými pokyny budou například pokyny směřující k ovlivnění výpovědi svědků, poškozených, znalce, či dokonce orgánů činných v trestním řízení, pokyn k padělání listiny či žádost, aby obhájce padělanou listinu předložil jako důkaz apod.

3. Povinnost obhájce informovat klienta, právo na obhájce na informace

⁵⁰ Mandák, V. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Trestněprávní revue, 2003, č. 7

Informační povinnost advokátovi ukládá čl. 9 odst. 1 Etických pravidel. Obhájce je povinen obviněnému průběžně poskytovat úplné a pravdivé informace zejména o stavu řízení, dokazování a dalším předpokládaném postupu orgánů činných v trestním řízení a o všech možných variantách řešení situace. Obviněný má mít vždy úplné informace, aby se mohl kvalifikovaně rozhodnout o dalším postupu. Porušení této povinnosti zakládá kárnou odpovědnost.

Povinnost informovat klienta nabývá zvláštního významu u obviněného, který je ve vazbě. Obviněný je izolován od okolního světa a obhájce je pro něj často jediným spojením s okolním světem a jediným zdrojem informací. Návštěva obviněného ve vazbě a pravidelné informování o stavu řízení a učiněných krocích jsou tak pro dobrého obhájce samozřejmostí. V této souvislosti vyslovil kárný senát Komory pochybení obhájce, když s obviněným ve vazbě (byť jej aktivně obhajoval) nenavázal spojení.⁵¹ Tímto kárný senát navázal na již dříve vyslovený názor, že patří mezi základní povinnosti obhájce v co možno nejkratší době navštívit obviněného ve vazbě tak, aby se mohl seznámit s jeho stanoviskem k obvinění a v optimální době se podílet na přípravě obhajoby.⁵²

Informační povinnost by měl dodržovat také obviněný. Aby obhájce mohl obviněnému poskytnout účinnou právní pomoc, musí mít od obviněného úplné, co možná nejpodrobnější a pravdivé informace. Na základě klientem poskytnutých informací totiž obhájce plánuje taktiku obhajoby. V případě, že klient advokátovi z různých důvodů (nedostatek důvěry, stud klienta atd.) určité okolnosti úmyslně zatají nebo zkreslí, a pravda vyjde v průběhu řízení najevo, jednak se tím obhájce dostává do trapné situace, ale hlavně tím může být zmařena či narušena celá taktika obhajoby. Nesdělením podstatných okolností tak obviněný v konečném důsledku škodí sám sobě.

Z pohledu výkonu obhajoby považuji za problematické ustanovení čl. 6 odst. 3 Etických pravidel, které obhájci zakazuje si bez souhlasu obviněného ověřovat pravdivost nebo úplnost jeho skutkových tvrzení. Domnívám se, že pro řádný výkon obhajoby se obhájce nemůže spolehnout na jediný zdroj informací. Takový postup by byl nedbalý a v konečném důsledku by mohl obviněnému uškodit. Argumentuji tím, že skutečnosti, které obviněný vnímal, a které i třeba dle svého nejlepšího vědomí a svědomí chce obhájci sdělit co nejpravdivěji, mohou být

⁵¹ Rozhodnutí kárné komise České advokátní komory ze dne 9.12.2005 v řízení K 97/05, Bulletin advokacie č. 4/2006, str. 49

⁵² Rozhodnutí kárné komise České advokátní komory ze dne 14.5.1999 v řízení K 17/99, Bulletin advokacie č. 10/2000, str. 88

zkreslené a nepřesné nebo obviněný z jakéhokoliv důvodu úmyslně sdělované okolnosti zatajuje či zkresluje. V žádném případě ale nesmí obhájce dát obviněnému najevo svou nedůvěru, i když se třeba důvodně domnívá, že klient lže nebo něco podstatného skrývá. Skutečnosti sdělené obviněným musí obhájce nejprve porovnat s materiálem obsaženým ve spisu a pak teprve případně obviněného upozornit na rozpory v jeho výpovědi. V těchto situacích musí být obhájce dobrým psychologem a postupovat obezřetně, aby nedošlo k narušení důvěry, aby obviněný nenabyl dojmu, že se obhájce nevěří jeho tvrzením a připojuje se k obžalobě. Již na počátku vztahu by tak měl obhájce obviněnému vysvětlit, že znalost všech okolností je nezbytná pro účinnou taktiku obhajoby a zatajení jakkoliv zdánlivě nepodstatných skutečností může v řízení vyjít najevo a narušit taktiku obhajoby a podstatně tak ztížit nebo dokonce znemožnit dosažení cíle obhajoby. Součástí tohoto poučení pak nepochybně bude ujištění obviněného o povinnosti mlčenlivosti obhájce.

4. Povinnost mlčenlivosti

V návaznosti na předchozí odstavec pokračuji výkladem povinnosti (privilegia) mlčenlivosti obhájce, kterou musí zachovávat o všech skutečnostech, o kterých se dozví v souvislosti s výkonem obhajoby (§ 21 AZ). Povinnost mlčenlivosti je jedním ze základních předpokladů důvěry mezi advokátem a klientem a předpokladem ochoty obviněného sdělit obhájci všechny potřebné informace. O významu povinnosti mlčenlivosti svědčí i to, že závazek k jejímu zachování je součástí advokátského slibu⁵³ (a složení slibu je předpokladem zápisu do seznamu advokátů a výkonu advokacie vůbec). Z pohledu obhajoby považují povinnost mlčenlivosti za jednu z nejdůležitějších. Jak je uvedeno v předchozím odstavci, již na počátku vzniku právního vztahu by měl obhájce obviněného o této povinnosti mlčenlivosti ujistit a zdůraznit význam pravdivých a úplných informací pro volbu nejvhodnějšího postupu a taktiky obhajoby.⁵⁴

Povinnost mlčenlivosti se nevztahuje k osobě, kterou advokát substitucí pověřuje provedením jednotlivých úkonů právních služeb, pokud je tato sama povinna mlčenlivost

⁵³ "Slibuji na svou čest a svědomí, že budu ctít právo a etiku povolání advokáta a chránit lidská práva. Slibuji, že budu dodržovat povinnost mlčenlivosti a dbát důstojnosti advokátního stavu." § 5 odst. 1 písm. j AZ

⁵⁴ Dostál, A. Povinnost mlčenlivosti advokáta s náznakem mezinárodního srovnání. Bulletin advokacie, 2004, č. 6

zachovávat (§ 21 odst. 3 ZA) a na osoby, které jsou povinnost mlčenlivosti samy povinny zachovávat (typicky zaměstnanci obhájce).

Obhájce v řízení, kde vykonává obhajobu, nesmí vypovídat jako svědek ani podávat vysvětlení. K výpovědi se vždy musí dostavit, nesmí však vypovídat. Jestliže přesto vypovídat bude, je takový důkaz procesně nepoužitelný, a obhájce se dopouští kárného provinění.⁵⁵ Při zachovávání mlčenlivosti se obhájce nemůže dopustit trestného činu neoznámení trestného činu dle § 368 odst. 1 TZ, dozví-li se hodnověrným způsobem, že obviněný nebo někdo jiný spáchal některý z taxativně vyjmenovaných trestných činů. Povinnost mlčenlivosti ale není absolutní, není jí dotčena zákonem stanovená povinnost překazit spáchání trestného činu, která je stanovena v § 21 odst. 7 AZ, a obhájce se může dopustit trestného činu nepřekázení trestnému činu dle § 367 odst. 1 TZ.

Povinnost mlčenlivosti trvá, doku jí obhájce není zproštěn. Takový úkon je oprávněn učinit pouze obviněný nebo jeho právní nástupce a to písemně nebo ústně před soudem do protokolu. Obhájce je povinen mlčenlivost zachovávat i nadále, lze-li z okolností případu usoudit, že ke zproštění došlo pod nátlakem nebo v tísní. Při takových pochybnostech by měl obhájce s obviněným projednat okolnosti, za kterých obviněný prohlášení sepsal.

Z úpravy povinnosti mlčenlivosti je zřejmé, že tato povinnost je obhájci uložena ve prospěch a za účelem ochrany práv obviněného, proto se jí obhájce nemůže dovolávat, pokud ho obviněný mlčenlivosti zproští, ledaže by z okolností bylo zřejmé, že obviněný obhájce zprostil pod nátlakem.

5. Právo na odměnu

Odměna obhájce může být tarifní (stanovena dle advokátního tarifu – Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ze dne 4. června 1996 o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb, publikována pod č. 177/1996 Sb.) nebo smluvní (stanovena dohodou mezi obhájcem a obviněným, nejčastěji je smluvní odměna sjednána ve smlouvě o poskytování právních služeb). U obhájce stanoveného soudem je odměna vždy tarifní.

Nemajetný obviněný může požádat soud o přiznání obhajoby bezplatné nebo za sníženou odměnu. Bezplatná obhajoba či obhajoba za sníženou odměnu může být obviněnému přiznána i bez návrhu, jestliže ze shromážděných důkazů vyplývá, že obviněný

⁵⁵ Mandák, V. Pojetí výpovědi obviněného v našem trestním řádu. Trestněprávní revue 5/2002, str. 156

nemá dostatek prostředků na náhradu nákladů obhajoby. O přiznání rozhoduje předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce nebo obviněného soudce. Náklady na obhajobu v takovém případě hradí stát.

6. Právo podávat za obviněného návrhy, žádosti a opravné prostředky

Důvod, proč toto právo obhájci náleží, vychází ze samotné podstaty formální obhajoby – obhájce jako osoba s teoretickými znalostmi a praktickými zkušenostmi s obhajobou je schopen provádět naznačené úkony na vyšší úrovni než obviněný. Toto právo je obhájci dáno proto, že je vzhledem ke svým teoretickým znalostem a praktickým zkušenostem schopen takto činit na kvalitativně vyšší úrovni než obviněný.⁵⁶ Právo podávat za obviněného návrhy, žádosti a opravné prostředky může obhájce vykonávat již od přípravného řízení. Typickým výkonem práva obhájce podávat za obviněného návrhy a žádosti a opravné prostředky bude například žádost o přezkum postupu policejního orgánu, žádost o propuštění z vazby, návrh na zastavení trestního stíhání, návrh na doplnění dokazování, návrh soudního smíru, odpor proti trestnímu příkazu, odvolání proti rozsudku. Veškeré tyto úkony činí obhájce jménem (v zastoupení) obviněného.

Při podávání opravných prostředků je na obhájci, aby zvážil, zda má takové podání naději na úspěch, a tyto možnosti důkladně probral s klientem. Jestliže klient trvá na odvolání, je obhájce povinen toto odvolání podat i když dle osobního názoru obhájce toto odvolání nemá naději na úspěch. Vantuch⁵⁷ na základě svých praktických zkušeností doporučuje, aby si obhájce zejména pokyn obviněného k nepodání opravného prostředku nechal potvrdit písemně a to nejlépe bezprostředně po jednání, v následujících dnech může být pro obhájce z různých důvodů komplikované obviněného zastihnout (např. obviněný se nachází ve vazbě nebo výkonu trestu mimo obvod obhájce, obviněný je pracovně zaneprázdněn, apod). Podání opravných prostředků je striktně omezeno lhůtami, jejich zmeškání až na ojedinělé výjimky nelze prominout. Obhájce uvedeným postupem předejde případným stížnostem obviněného a možnému kárnému postihu.

Veškeré úkony v trestním řízení by měl obhájce činit po dohodě s obviněným. Domnívám se, že v praxi není nutné, aby obhájce s obviněným podrobně konzultoval každé jednotlivé

⁵⁶ Vantuch. P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014 str. 47

⁵⁷ Vantuch. P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014

podání. Postačuje, když se v kterékoliv fázi řízení dohodnou na taktice obhajoby a je pak na obhájci, aby se snažil dosáhnout žádoucího cíle za použití k tomu potřebných prostředků. Důvody jsou i praktické, obhájce musí být schopen pohotově reagovat na průběh řízení, bezprostřednímu kontaktu s klientem může bránit i pracovní vytížení klienta nebo skutečnost, že se obviněný nachází ve vazbě mimo obvod působnosti obhájce apod. Často klienta zajímá pouze výsledek (např. nepodání obžaloby, zproštění obvinění, uložení podmíněného trestu), nikoli samotný postup, jakým bylo výsledku dosaženo. Obviněný by měl být informován o průběhu řízení, ale obhájce by jej, dle mého názoru, neměl zahlcovat zbytečnými informacemi technického charakteru.

Obhájce v žádném případě nemůže obviněného zastoupit u úkonů, kde obviněný má podle příslušného ustanovení trestního řádku vykonat právo nebo úkon osobně nebo kdy je sám obviněný předmětem úkonu (např. výkon práva posledního slova, výpověď obviněného při jeho osobním výslechu). Rozsah oprávnění obhájce je tedy v tomto směru užší, než rozsah oprávnění obviněného.⁵⁸

7. Právo nahlížet do spisu

Dalším právem, které má obhájci napomáhat k řádnému výkonu obhajoby, je právo nahlížet do spisů, činit z nich výpisy a poznámky a pořizovat na své náklady kopie spisů a jejich částí, které je upraveno v § 65 odst. 1 TR. Toto právo vedle obhájce náleží také obviněnému, poškozenému a dalším osobám zúčastněným na řízení.

Právo nahlížet do spisu je pro účinnou obhajobu nezbytné. Obhájce se nahlédnutím do spisu seznamuje s aktuálním stavem vyšetřování. Lépe se tak připraví na hlavní líčení a přizpůsobí taktiku obhajoby. Podle potřeby také může obhájce navrhnout doplnění dokazování.

Právo nahlížet do spisů je možné uskutečnit pouze v tomu vyhrazených prostorách, současná právní úprava obhájci neumožňuje zapůjčit si spis k prostudování do jeho sídla. K prostudování spisu musí být poskytnuta přiměřená doba. Konkrétní lhůtu zákon přesně nestanoví, každý případ se posoudí individuálně, přičemž hlavním faktorem pro rozhodování

⁵⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, str. 495

by neměl být počet stránek, ale charakter spisového materiálu a okolnosti na straně pachatele (zdravotní stav, vzdělání, zda je či není zastoupen obhájcem apod.).⁵⁹

Nahlížení do spisů může být spojeno s řadou technických i praktických problémů (potřebné prostory, personál zabývající se vyhledáváním a vydáváním spisů, objemnost spisového materiálu, opotřebování papíru a blednutí písma apod.) V této souvislosti se nabízí řešení – vést spisy v elektronické podobě a v rámci zabezpečeného systému umožnit do tohoto systému přístup. Na druhou stranu vytvoření obdobného systému bude jistě technicky velmi složité, zejména pokud jde o zajištění ochrany osobních údajů. Přesto jsme však toho názoru, že je to řešení do budoucna nevyhnutelné (nejen pro trestní, ale i pro civilní řízení) , a že přinese obhájcům i obviněným řadu výhod, zejména úsporu času a nákladů, okamžitou dosažitelnost umožňující okamžitě reagovat na podání protistrany apod. V dnešní době již mezi advokáty není nic neobvyklého vést spisy v elektronické podobě. I věcný záměr nového trestního řádu si klade za cíl vytvářet větší prostor pro zavádění elektronické justice.⁶⁰

Nahlédnutí do spisu v přípravném řízení může státní zástupce nebo policejní orgán obhájci odepřít pouze ze závažných důvodů. Závažným důvodem je zejména konkrétní možnost ohrožení či zmaření výsledku přípravného řízení. Cílem odmítnutí nahlédnutí do spisu je zpravidla ochrana pramene důkazů před znehodnocením (např. ovlivňování a zastrasování svědků, ničení důkazů, další aktivity směřující k maření vyšetřování) či ochrana bezpečnosti svědků, citlivých osobních údajů zúčastněných osob či utajovaných informací, jejich ochranu nelze zajistit jinak. Právo obviněného nahlížet do spisu je jednou ze složek jeho práva na obhajobu, zaručovaného čl. 40 odst. 3 LPS, a právě proto je omezení tohoto práva, i když je zákonem připuštěno, vždy třeba náležitě zdůvodnit, aby je bylo možné přezkoumat. Důvody pro odepření nahlédnutí do spisu musí být skutečně velmi konkrétní, pouhá teoretická možnost obviněného mařit výsledky přípravného řízení jako argument nestačí (zejména v případech, kdy se obviněný nachází ve vazbě).⁶¹ V odepření práva nahlédnout do spisu

⁵⁹ Nález Ústavního soudu III. ÚS 1537/2007 ze dne 10. 7. 2008

⁶⁰ Ministerstvo spravedlnosti ČR. Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád). [online] . [cit. 01-04-2015] . Praha, 2008. Dostupné z : <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>

⁶¹ Nález Ústavního soudu IV ÚS 472/2000 ze dne 23. 1. 2001

dokonce někteří autoři spatřují porušení práva obviněného na obhajobu, zaručené čl. 40 odst. 3 Listiny.⁶²

Při odepření práva nahlédnout do spisu je obviněný, který se rozhodl hájit se sám, ve výrazné nevýhodě proti obviněnému, který je zastoupen obhájcem. Obhájce totiž může požádat policejní orgán, aby byl vyrozumíván o době a místě konání všech vyšetřovacích úkonů a podle potřeby se rozhodne, zda se těchto úkonů účastnit či nikoli. Obviněnu však účast na vyšetřovacích úkonech může být odepřena. Obviněný, zastoupený obhájcem je tak informován o průběhu vyšetřování, zatímco obviněný který se hájí sám, nemá jinou možnost získání informací o průběhu vyšetřování, než z vyšetřovacího spisu. Na toto nebezpečí upozorňuje v literatuře Vantuch.⁶³

Vantuch⁶⁴ také poukazuje na časté praktiky policejních orgánů, kdy sice žádosti o nahlédnutí do spisu vyhoví, ale v zájmu taktiky vyšetřování ze spisu některé záznamy vyjmou (např. záznamy o odposlechu telefonů a jiného telekomunikačního provozu, úřední záznam o podání vysvětlení určitou osobou, nebo zvukové, obrazové a jiné záznamy získané či použití operativně pátracích prostředků, které lze použít jako důkaz). Zejména v případech, kdy jsou takové skutečnosti podkladem pro vydání usnesení o zahájení trestního stíhání, musí mít obhajoba možnost se s těmito skutečnostmi seznámit. Na praxi orgánů činných v trestním řízení v nadužívání a nedostatečné zdůvodňování možnosti odepřít obhajobě nahlédnutí do spisu upozorňuje v odborné literatuře také Herczeg⁶⁵

Dle mého názoru by měl obhájce mít možnost včas se seznámit se všemi dokumenty, které jsou nebo mohou být podkladem k vypracování obžaloby. Jedině tím, že obě strany budou mít stejné výchozí informace, lze zajistit rovnost zbraní a zaručit právo obviněného na obhajobu.⁶⁶ Možnost odepřít nahlédnutí do spisu je upraveno jako výjimka a podle toho by mělo být využíváno jen v opravdu výjimečných případech.

⁶² Vantuch, P. K možnosti odepřít nahlédnutí do vyšetřovacího spisu a pořizovat z něj výpisky a kopie – k diskuzi, Bulletin advokacie 5/1994, str. 8

⁶³ Vantuch, P. K možnosti odepřít nahlédnutí do vyšetřovacího spisu a pořizovat z něj výpisky a kopie – k diskuzi, Bulletin advokacie 5/1994, str. 8

⁶⁴ Vantuch, P. Trestní řízení z pohledku obhajoby. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, str. 48

⁶⁵ Herczeg, J.: Právo obviněného nahlížet do spisu v řízení o vazbě, Bulletin advokacie č. 12/2007, str. 34

⁶⁶ K nepřípustnosti zatajování důkazů, úředních záznamů, či jiných informací nezbytných k přípravě obhajoby obviněného se vyslovuje kromě výše zmíněného Nálezu Ústavního soudu IV ÚS 472/2000 ze dne 23. 1. 2001 také Nález Ústavního soudu I ÚS 54/2005 ze dne 26.7.2005

Protože je právo na nahlédnutí do spisu považováno za součást práva na obviněného na obhajobu a může být omezeno jen ze závažných důvodů, které musí být důkladně odůvodněny, odmítají orgány činné v trestním řízení nahlédnutí do spisu jen výjimečně (nejčastěji v souvislosti s rozhodováním o vzetí obviněného do vazby). Nahlížení do spisu obhájcem po zahájení trestního stíhání by nemělo být bezdůvodné nebo motivované snahou narušit činnost policejního orgánu. Mělo by být využíváno v případech, kdy obhajoba považuje trestní stíhání za nedůvodné a potřebuje nalézt argumenty pro zdůvodnění stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání.⁶⁷ Dalším případem, kdy je vhodné, aby obhájce nahlédl do spisu, jsou situace, kdy policejní orgán provedl neodkladné a neopakovatelné úkony. Obhájce tímto ve spisu zkontroluje, zda byly splněny zákonné podmínky neodkladnosti a neopakovatelnosti úkonu a v s výsledky úkonu se seznámí.

Závěrem je třeba zmínit, že možnost nahlédnout do spisu nesmí být odepřena po upozornění na možnost prostudovat spisy při skončení vyšetřování a při sjednávání dohody o vině a trestu. Pro obviněného je tato fáze řízení velmi důležitá, neboť na základě spisového materiálu po skončení vyšetřování státní zástupce zvažuje, zda jej zjištěné okolnosti opravňují k podání žaloby. Prostudováním spisu lze zkontrolovat, zda byly dodrženy patřičné procesní předpisy, zda byly objasněny důležité skutečnosti ve prospěch obviněného a lze navrhnout doplnění dokazování.

8. Právo vyžádat si kopii nebo průpis protokolu o úkonu trestního řízení

Práva vyžádat si kopii nebo průpis protokolu o úkonu trestního řízení může obhájce využít ve kterékoliv fázi trestního řízení a vůči každému úkonu policejního orgánu. Ustanovení §41 odst. 6 dává obhájci možnost zajistit pro účely obhajoby kopie či průpisy protokolů nejen o úkonech, kterých se chystá se účastnit, ale i těch, kterých se zúčastnit nechce nebo z různých důvodů nemůže. Náklady za pořízení kopie nebo průpisu hradí obhájce státu.

Pořídit kopii či průpis protokolu může policejní orgán odmítnout jen v případech, když to není z technických důvodů možné. Obhájci by pak policejní orgán neměl bránit v tom, aby si kopii pořídil na vlastní náklady sám.

Pro obhájce je pořizování kopií protokolů významné z hlediska taktiky obhajoby a také z toho důvodu, že při účasti na úkonu může některé detaily přehlédnout, nebo jim v daný

⁶⁷ Vantuch, P., Trestní řízení z pohledu obhajoby. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, str. 200

okamžik nepřikládá příslušný význam. Při následném pročitání protokolů mohou obhájce napadat nové myšlenky, u dlouhotrvajících sporů si tímto mnohé úkony připomene apod. Obhájce by měl mít ve svém spisu vše, co je potřebné k výkonu obhajoby, kopie protokolů o úkonech trestního řízení by tak měly být jeho samozřejmou součástí.

9. Právo obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů

Vyšetřovacími úkony se rozumí úkony směřující k dokazování podle hlavy páté trestního řádu, které jsou prováděny po zahájení trestního stíhání policejním orgánem. Hlavním smyslem vyšetřovacích úkonů je opatřit a za zákonem stanovených podmínek i provést důkazy. Typickými úkony jsou zejména výslech obviněného, svědků, znalců, zvláštní způsoby dokazování (konfrontace, rekognice, vyšetřovací pokus, prověrka na místě, rekonstrukce) jakož i další úkony.⁶⁸

Účast při vyšetřovacích úkonech je jedna ze situací v trestním řízení, kdy rozsah oprávnění obhájce je širší než u obviněného.⁶⁹ Podle § 165 odst. 2 TŘ má obhájce výslovně právo účastnit se vyšetřovacích úkonů, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Jazykovým výkladem tak právo obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů můžeme považovat za procesní nárok obhájce, který může být omezen jen ze závažných důvodů. Naopak účast obviněného zákon sice připouští jako možnou, ale pouze se souhlasem vyšetřovacího orgánu. Vyloučení účasti obviněného ovšem bude policejní orgán muset náležitě zdůvodnit, aby bylo možné rozhodnutí přezkoumat a nedošlo k porušení práva obviněného na obhajobu. Obzvláště v případech, kdy se obviněný hájí sám má náležité odůvodnění zajistit, aby nedošlo ke znevýhodnění obviněného vůči obviněnému, který je obhájcem zastoupen. V případech, kdy se obviněný nachází ve vazbě je jeho účast při vyšetřovacích úkonech z technických důvodů omezená a žádost o účast na vyšetřovacích úkonech ve většině případů bude zamítnuta.

Účast na úkonech je právem obhájce, nikoli jeho povinností, obhájce se tedy může rozhodnout, kterých úkonů se zúčastní a kterých nikoli s ohledem na taktiku obhajoby. Obviněný v tomto ohledu může dát obhájci pokyny. Obhájce může požádat policejní orgán,

⁶⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád. II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2145

⁶⁹ Do konce roku 1993 nemohl být obviněný přítomen vyšetřovacím úkonům dokonce vůbec, jeho účast u vyšetřovacích úkonů umožnila až novela TŘ provedená zákonem č. 292/1993 Sb., účinná od 1.1.1994.

aby byl včas upozorněn na místo a konání všech vyšetřovacích úkonů. Pochopitelně pokud obhájce policejní orgán nepožádá, aby byl o plánovaných úkonech vyrozumíván, pak se v dalším řízení nelze dovolávat toho, že na ten který úkon nebyl včas upozorněn a neměl možnost se úkonu zúčastnit. Za nejvhodnější postup obhájce považují podání žádosti o vyrozumívání o všech vyšetřovacích úkonech již na počátku obhajoby, a teprve na základě informací policejního orgánu o tom kterém úkonu obhájce zváží, zda je jeho účast na úkonu nutná, respektive pro prováděnou obhajobu potencionálně přínosná. Další možností je předem specifikovat okruh vyšetřovacích úkonů, kterých se chce obhájce účastnit konkrétně (například výslech svědka X.) anebo druhově (např. všechny výslechy svědků).⁷⁰

Existují 2 zvláštní případy, kdy obhájce musí být vyrozuměn vždy, i když o to výslovně nepožádá. Jsou jimi vyšetřovací úkony, které spočívají ve výslechu svědka, který má v hlavním líčení právo odmítnout výpověď a výslech svědka, kdy je již v době konání úkonu v přípravném řízení zřejmé, že v době konání hlavního líčení bude výslech svědka ohrožen z důvodů uvedených v § 21 odst. 2 písm. a) TŘ (§ 165 odst. 3 TŘ).⁷¹ NS 54/2001 Sb.

Pokud jde o výše zmíněné vyloučení obhájce z účasti na vyšetřovacích úkonech, za závažné důvody lze považovat zejména neodkladnost a neopakovatelnost úkonu a nemožnost včas zajistit přítomnost obhájce. Neodkladným a neopakovatelným úkonem je zejména takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho ztráty, zmaření nebo jiné redukce jeho síly nesnese odklad potřebný pro telefonické vyrozumění obhájce k jeho dostavení se na místo úkonu.⁷² Protokol o neodkladném či neopakovatelném úkonu musí obsahovat zdůvodnění, na základě jakých konkrétních skutečností byl úkon jako neodkladný a neopakovatelný proveden.⁷³ Některé neodkladné a neopakovatelné úkony (výslech svědka, rekognice, ...) se dokonce provádí za účasti soudce, ten však pouze dohlíží nad zákonností provedení těchto úkonů, není oprávněn sám od sebe posuzovat důvody neodkladnosti či neopakovatelnosti (§ 158a TŘ).

⁷⁰ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 240

⁷¹ Povinnost upozornit obhájce na výslech svědka, který má právo odepřít výpověď je významná i pro státního zástupce. Strana obhajoby musí mít alespoň jednou za řízení možnost klást svědkovi otázky. Neúčinný důkaz, státní zástupce se může dostat do důkazní nouze.

⁷² Vantuch, P.: K možnosti nahlédnout do vyšetřovacího spisu a pořizovat z něj výpisky a kopie – k diskuzi. Bulletin advokacie. 5/1994, str. 8

⁷³ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 7.10.2004. sp.zn.: 1 To 61/2004, publikované pod č. R 30/2005 tr.

Při účasti na vyšetřovacích úkonech není obhájce omezen na pasivního přihlížejícího, je oprávněn vznášet námitky proti způsobu provádění úkonu kdykoli v jeho průběhu. Při výslechu svědka může obhájce po udělení slova klást otázky.

Účast na vyšetřovacích úkonech může být pro obhájce velmi důležitá z hlediska plánování taktiky obhajoby. Zejména v případě, kdy je obhájci odepřeno nahlédnout do spisu nebo jeho části jsou poznatky získané při vyšetřování vedle výpovědi obviněného často jediné informace, které obhájce o daném případě má. Opomenutí informovat obhájce o vyšetřovacích úkonech, jestliže o to obhájce požádal, je závažným pochybením orgánů činných v trestním řízení. Obhájce má možnost domáhat se nápravy a opakování úkonu, nebo namítat procesní nepoužitelnost důkazu v hlavním líčení. Obdobně závažnou chybou, zasahující do práva obviněného na obhajobu, je vyloučení obhájce z účasti na provedení neodkladného či neopakovatelného úkonu bez náležitého odůvodnění.

Domnívám se, že ne vždy lze ve vyloučení obhájce spatřovat porušení jeho práv a porušení práv obviněného na obhajobu, jako příklad za situace, kdy má obhájce možnost seznámit se s průběhem úkonu z vyšetřovacího spisu a úkon bude opakován v hlavním líčení. Je-li zajištěno, že obhájce může ve všech fázích řízení získat potřebné informace v nezbytném rozsahu a včas, není podstatné, z jakého zdroje se s těmito informacemi seznámí.

V kontextu výše uvedeného si zde dovoluji krátký exkurz do problematiky výslechu utajovaného svědka (183a TŘ) a svědka – oběť trestného činu, který má dle § 17 Zákona o obětech trestných činů právo žádat, aby při úkonech, kterých se účastní, učiněna potřebná opatření k zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila za pachatele, která je podezřelá ze spáchání trestného činu, nebo proti níž se vede trestní řízení. U výslechu svědka totiž není důležitý jen obsah svědecké výpovědi, ale také způsob vyjadřování, jeho reakce, mimika, tón hlasu a další projevy svědka. V trestním řízení mohou nastat okolnosti, kdy je poměřován zájem obviněného na spravedlivém procesu s se zájmem potencionálních svědků na ochraně života, svobody a bezpečí, respektive zájem poškozeného na ochranu před druhotnou újmou. Institutem utajovaných svědků z hlediska zachování práva na obhajobu zabýval i ESLPv rozhodnutí Kostovski proti Nizozemsku⁷⁴

Právo obviněného na obhajobu zahrnuje právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a ke všem důkazům o nich. Musí mít alespoň jednou za řízení možnost konfrontovat svědka. Pokud je odsouzení obviněného pro skutek v celém rozsahu založeno

⁷⁴ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kostovski proti Nizozemsku ze dne 20. listopadu 1989 č. 11454/85

téměř nebo výlučně na výpovědi svědka, který ho jako jediný přímo usvědčuje a kterého stěžovatel neměl příležitost vyslechnout nebo dát vyslýchat v žádném stadiu trestního řízení, je tím závažným způsobem porušeno právo obviněného na obhajobu. Pro zachování práva na obhajobu postačuje, je-li výslechu utajovaného svědka (oběti) přítomen jen obhájce obviněného. Pokud jde pouze o zamezení kontaktu, lze využít mírnější prostředky, například využití audiovizuálního zařízení, výslech svědka za plentou apod. V konkrétním případě by měl být s přihlédnutím k okolnostem vždy zvolen prostředek, který právo obviněného konfrontovat svědka (oběť) omezuje nejméně.

10. Právo obhájce mluvit s obviněným bez přítomnosti třetích osob, právo obviněného radit se s obhájcem, právo obviněného být vyslýchán za účasti svého obhájce.

Práva mluvit s obviněným bez přítomnosti třetích osob se může obhájce dožadovat ve kterékoliv fázi trestního řízení. Právo je výslovně upraveno v § 41 odst. 2 TŘ a také v § 76 odst. 6 TŘ.

Z judikatury ESLP vyplývá, že právo obviněného, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, na osobní styk s obhájcem bez přítomnosti 3. osoby je potřeba vykládat široce. Právo se vztahuje nejen na osobní kontakt, ale také na písemný styk (rozsudek Campbell v. Spojené království z 25.3.1992, A č. 233, §50 TŘ), a na telefonickou komunikaci advokáta s klientem (Rozsudek Kopp v. Švýcarsko z 25. 3. 1993).⁷⁵

Vědomí, že poradě s obhájcem není přítomna 3. osoba, má pro obviněného důležitý význam, obzvláště v případech, kdy se obviněný nachází ve vazbě. Obviněný se ocitá v cizím, nepřátelském prostředí, mnohdy ani přesně nezná svá práva a povinnosti a nemá představu, jak se jeho situace může dál vyvíjet. Obhájce má při osobním kontaktu s obviněným možnost jej podrobně informovat o možném postupu orgánů činných v trestním řízení a o případném dalším průběhu řízení. Obviněný může (a ve svém zájmu by měl) obhájce informovat o skutkových okolnostech daného případu. Aby mohl obhájci tyto informace sdělit, musí mít jistotu, že je nevyslechne 3. osoba a že nebudou využity v jeho neprospěch. Na základě skutečností sdělených obviněným a dosavadního průběhu vyšetřování pak obhájce může nerušeně naplánovat taktiku obhajoby. V neposlední řadě přítomnost obhájce obviněnému často poskytuje morální a emocionální podporu a jediné spojení s vnějším světem.

⁷⁵ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 258

Při výslechu se obviněný může dožadovat účasti svého obhájce, policejní orgán je povinen na takovou žádost výslech přerušit, obhájce vyrozumět a jeho účast umožnit. S obhájcem se pak obviněný může radit před započítím samotného výslechu nebo kdykoliv v jeho průběhu s jediným omezením – nemůže se radit s obhájcem jak odpovědět na již položenou otázku. Odborná literatura právo na poradu s obhájcem vykládá extenzivně a obhajuje názor, že zákon zakazuje poradu ohledně toho jak odpovědět, ale výslovně nevylučuje poradu, zda vůbec odpovědět. Předmětem porady není obsah odpovědi, ale pouze otázka zda odpovědět nebo využít práva výpověď odmítnout.⁷⁶ Vyslýchající orgány takové porady přijímají s nelibostí, neboť mají obavy, že tohoto práva bude zneužito a obviněný se fakticky bude s obhájce radit jak odpovědět na položenou otázku a nikoli pouze zda odpovědět. Protiargumentem je odkaz na vázanost obhájce zákonem a etickými pravidly, zejména § 16 odst. 2 AZ, který ukládá advokátovi při výkonu advokacie jednat čestně a svědomitě.⁷⁷

11. Přítomnost obhájce v řízení před soudem- právo účastnit se všech úkonů, kterých je oprávněn účastnit se obviněný

Obhájce má právo účastnit se všech úkonů, kterých je oprávněn účastnit se obviněný, bez ohledu na to, zda se jich současně účastní i obviněný či nikoliv. Typickými situacemi, kterých se obviněný účastní, je hlavní líčení a veřejné zasedání. Naopak vyloučena je přítomnost obviněného i obhájce u úkonů, které provádí předseda senátu (samosoudce) při přípravě hlavního líčení a veřejného zasedání a při neveřejném zasedání.⁷⁸

V případech nutné obhajoby má obhájce dokonce povinnost účastnit se hlavního líčení.⁷⁹ Tento požadavek naplňuje smysl institutu nutné obhajoby. Pokud by obviněný obhájci udělil instrukce, ve kterých si nepřeje účast obhájce u hlavního líčení, obhájce jej musí upozornit na protiprávnost takových instrukcí a vysvětlit obviněnému důvody, ze kterých je účast obhájce

⁷⁶ V odborné literatuře se s tímto názorem setkáváme například v článku Skřípský, J. Porada obviněného s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby podle § 33 trestního řádu, Bulletin advokacie 1996, č. 8

⁷⁷ Skřípský, J. Porada obviněného s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby podle § 33 trestního řádu, Bulletin advokacie 1996, č. 8

⁷⁸ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011. str. 252

⁷⁹ V případech nutné obhajoby je obhájce povinen se účastnit hlavního líčení, veřejného zasedání konaného o odvolání a veřejného zasedání o dovolání.

nutná. Jestliže by obhájce vyhověl žádosti klienta a k soudu se skutečně nedostavil, porušuje tím svou povinnost poskytnout obviněnému účinnou právní pomoc. Jestliže obviněný účast obhájce i přes náležité poučení stále odmítá a situaci nelze vyřešit jinak, obhájci nezbyvá než vypovědět plnou moc a ukončit obhajobu z důvodu ztráty důvěry. Stále však platí, že obhájce musí zajistit, aby právo obviněného na obhajobu bylo naplněno, tedy provést případné neodkladné úkony, dokud si obviněný nezvolí nebo mu soudem nebude ustanoven obhájce nový. Vantuch je toho názoru, že schopný obhájce má obviněnému vysvětlit důležitost jeho přítomnosti u hlavního líčení a k obdobným excesům by tak nemělo příliš docházet.⁸⁰

Obhájce se řízení před soudem a všech úkonů může účastnit osobně, nebo v souladu s plnou mocí pověřit účastí na tom kterém úkonu substituta. V tomto ohledu je obhájce vázán pokyny obviněného a v případě, že obviněný trvá na osobní účasti obhájce, měl by mu obhájce vyhovět. Může nastat situace, kdy obhájci kolidují dva termíny soudních jednání a v obou řízeních obvinění trvají na osobní účasti obhájce. V jednom z řízení tak obhájce bude muset žádat o odročení jednání. Ústavní soud ČR v nálezu sp. zn. II. ÚS 2448/08 ze dne 30. 4. 2009 vyslovil, že právo na obhajobu v sobě zahrnuje i právo žádat o odročení úkonu trestního řízení včetně hlavního líčení pro překážky na straně obhájce z toho důvodu, že obviněný žádá přítomnost zvoleného obhájce. Toto rozhodnutí znamená zásadní posun v dosavadní judikatuře, řešící kolizní situace, která zastávala názor prakticky opačný. V žádosti o odročení jednání byla často spatřována snaha obhájce (obviněného) o obstrukce a účelové oddalování konečného rozhodnutí. Zajímavý argument použil Nejvyšší soud, kdy vycházel ze znění plné moci a prohlásil, že obhájce je sice i v otázce substituce vázán vůlí svého klienta, avšak tato vázanost není bezbřehá, neboť limitem pro ni je vymezení obsažené v udělené plné moci, a pokud obviněný vzal na vědomí, že zmocněný advokát je oprávněn si ustanovit za sebe zástupce, pak se nemůže domáhat odročení hlavního líčení z toho důvodu, že trvá na osobní účasti zvoleného obhájce.⁸¹ Jako protiargument takto přísného názoru lze uvést, že obhájce nemůže zaručit, že bude schopen za sebe zajistit dostatečnou náhradu. Ve složitých případech může být velmi obtížné (ne-li přímo nemožné) nalézt advokáta, který bude ochoten substituci převzít, a poskytnou kvalifikovanou obhajobu. Sokol⁸² upozorňuje na to, že neexistuje žádný

⁸⁰ Vantuch – obhajoba obviněného – najít v knížce odkaz.

⁸¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2008, sp. zn. 8 Tdo 748/2008

⁸² Sokol, T.: Ještě k odročení úkonu z důvodů na straně obhájce a k právu na obhajobu, Bulletin advokacie č. 1-2/2010, str. 58 a násl.

zákon, který by advokátovi ukládal povinnost zajistit substituci, a není-li tato povinnost uložena zákonem, pak ji ani nelze na advokátovi vyžadovat.

V praxi by se měl obhájce chovat tak, aby jej soud nepodezíral z obstrukčního jednání. Pak nebude mít soud vážný důvod nevyhovět žádosti obhájce o odročení jednání z důvodu kolize dvou soudních jednání, ve kterých obvinění trvají na osobní účasti obhájce.

12.Právo na navrácení lhůty

Institut navrácení lhůty je patřící k tzv. favor defensionis, tedy právům, která náleží pouze obviněnému a jeho obhájci a jejichž účelem je vyvažovat faktickou nerovnost mezi obviněným a obžalobou (státní zástupce toto právo ani jiné, jemu podobné, nemá). Právo na navrácení lhůty lze uplatnit v případě zmeškání lhůty k podání opravného prostředku za předpokladu, že ke zmeškání lhůty došlo z důležitých důvodů a nejpozději do tří dnů od pominutí překážky. Nebyl-li dosud opravný prostředek podán, je nutné jej připojit k žádosti o navrácení lhůty.

Co lze považovat za důležitý důvod zákon konkrétně nestanoví a posouzení důležitosti důvodu zmeškání lhůty tím náleží soudu. Za důležitý důvod judikatura považuje objektivně nepředvídatelné události, například onemocnění obhájce v posledních dnech lhůty, náhlé úmrtí, živelnou událost, která zabránila obviněnému nebo obhájci podat opravný prostředek, nebo okolnost, kdy obviněný nebyl vůbec poučen o lhůtě k podání opravného prostředku.⁸³ Za důležitý důvod soud v konkrétním případě nepovažoval čerpání řádné dovolené obhájcem. Soud s odkazem na povinnost obhájce vůči obviněnému, že v případě, kdy obhájci určité skutečnosti brání ve výkonu povinností vůči obviněnému, je jeho povinností zabezpečit výkon těchto povinností a učinit veškerá opatření k ochraně práv a oprávněných zájmů obviněného.⁸⁴ Z uvedeného rozhodnutí vyplývá, že pokud advokát vykonává advokacii sám a chystá se na plánovanou dovolenou, měl by zajistit ochranu zájmů svých klientů například dohodou s jiným advokátem, který jej po dobu čerpání dovolení zastoupí pro výkon neodkladných úkonů. Tímto postupem se advokát může vyhnout nepříjemnostem a nebezpečí neprominutelných zmeškání zákonných lhůt.

⁸³ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23. 9. 1997 sp. zn. 4 To 829/97

⁸⁴ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 31. 3. 2003, sp. zn. 3 Nt 15/2003 a 3 To 278/2003

Právo na navrácení lhůty se rovněž nevztahuje na všechny opravné prostředky, ale pouze na odvolání a stížnost, nikoli už na dovolání. Nepřípustnost navrácení lhůty v případě dovolání je dokonce explicitně vyjádřena v § 265e odst. 3 TŘ. Tento případ je patrnou snahou zákonodárce o zachování určité právní jistoty pravomocných rozhodnutí. Dovolání je mimořádným opravným prostředkem, lhůta k jeho podání je relativně dlouhá (2 měsíce od doručení rozhodnutí podle § 265e odst. 1 TŘ) a podání lze učinit pouze prostřednictvím obhájce (který je osobou práva znalou a měl by být schopen si lhůty náležitě ohlídat). Vzhledem k výše uvedenému souhlasím s názorem Šámala, vyjádřeném v odpovědi na dotaz⁸⁵, a sice, že požadavky spravedlivého procesu jsou zachovány, i v případě neexistujícího či nesprávného poučení soudu o možnosti podat dovolání (kdy, jak je zmíněno výše, zejména neexistence poučení o možnosti podání opravného prostředku obvykle zakládá důležitý důvod zmeškání lhůty), a dále že období, ve kterém by bylo možné pochybovat pravomocné rozhodnutí, není možné nekonečně prodlužovat.

13.Právo na respektování důvěrného vztahu advokát – klient (zákaz odposlechu obhájce)

Podstatou vztahu mezi obhájcem a jeho klientem je vzájemná důvěra. Vztah mezi obhájcem a obviněným by měl být založen na vzájemné důvěře. Z důvěry totiž benefitují obě strany – obhájce má potřebné informace, kterým může přizpůsobit taktiku obhajoby a obviněnému může poskytnout náležité služby. Důvěrnost vztahu mezi obhájcem a obviněným jsou orgány činné v trestním řízení povinny respektovat. Provádění odposlechu je vždy vázáno na přísné podmínky a procesní náležitosti. Sám zákon přímo zakazuje odposlech komunikace mezi obhájcem a obviněným. Zjistí-li policejní orgán při odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, že obviněný komunikuje se svým obhájcem, je povinen záznam odposlechu bezodkladně zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděl, nijak nepoužít (§ 88 odst. 1 TŘ). Nepřípustné jsou nejen přímo odposlechy, ale i kontrola korespondence mezi obviněným a obhájcem u obviněného ve vazbě i ve výkonu trestu.

14.Právo obhájce vyhledávat, předkládat a navrhopat důkazy k provedení a právo zejména tyto důkazy provádět.

⁸⁵ Šámal, P.: K možnosti žádat o navrácení lhůty k podání dovolání. Trestněprávní revue. 2/2003, str. 60

O právu obhájce vyhledávat a předkládat důkazy bylo dlouho diskutováno, zejména v souvislosti s komunikací obhájce se svědkem mimo trestní řízení. Odpůrci se obávali, že obhájce může působit na svědka a ovlivnit obsah jeho výpovědi. Zákon⁸⁶ dnes obhajobě vyhledat, navrhnout a dokonce i provést výslech svědka umožňuje. Na aktivní roli obhajoby je kladen stále větší důraz.

Zda obhájce požádá o provedení jím navrženého důkazu, nebo provedení nechá na soudu, záleží na taktice obhajoby.

15.Práva obhajoby v hlavním líčení – právo obhajoby klást otázky, právo závěrečné řeči (ve veřejném zasedání konečný návrh)

Obhájce je oprávněn účastnit se hlavního líčení, v případech nutné obhajoby je jeho účast nezbytností. Závěrečnou řeší obhájce završuje svou taktiku obhajoby. Její obsah vychází z důkazní situace a postoje obviněného ke spáchání trestného činu (obviněný se přiznal ke spáchání trestného činu nebo spáchání trestného činu popírá). Jestliže se obviněný přiznal ke spáchání trestného činu, tak obhájce v závěrečné řeči bude shrnovat veškeré okolnosti svědčící ve prospěch obviněného, bude poukazovat na rozpory v dokazování a požadovat uložení nejmírnějšího trestu.

⁸⁶ Novela § 215 odst. 2 byla provedena zákonem č. 292/1993 Sb.

5 Nutná obhajoba

Důležitou součástí práva na obhajobu je institut nutné obhajoby. Trestní řád v § 36 a § 36a taxativně stanoví případy, kdy obviněný musí mít obhájce, a to i v případech, kdy by obviněný obhájce výslovně odmítal nebo si nehodlal žádného obhájce zvolit.⁸⁷ Jako zvláštní případ nutné obhajoby výslovně neuvedený v § 36 a § 36a lze ještě zmínit nutnost ustanovit obhájce osobě, která může být dotčena rozhodnutím v řízení o dovolání a v řízení o stížnosti o porušení zákona před Nejvyšším soudem, nelze-li jí doručit vyrozumění o konání veřejného zasedání. Zcela specifickým případem je nutná obhajoba v řízení ve věcech mladistvých, upravená v § 42 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Nutná obhajoba se uplatňuje v případech, kdy je obviněný ve zvláště znevýhodněném postavení a nemůže svou obhajobu vzhledem k zákonem vymezeným objektivním okolnostem sám náležitě vykonávat. Pomoc obhájce, jako kvalifikovaného odborníka, je v těchto případech považována za natolik důležitou, že se rozhodnutí o ní neponechává na obviněném. Účelem nutné obhajoby je tak zajistit obviněnému rovné postavení ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení a zajistit, že v řízení budou ve prospěch obviněného využity všechny dostupné prostředky. Z hlediska společnosti má nutná obhajoba přispět ke spravedlivému meritornímu rozhodnutí.

Jestliže je dán některý z důvodů nutné obhajoby a obviněný obhájce nemá, soud jej nejprve vyzve, aby si obhájce zvolil. Nezvůli-li si jej ihned, určí mu lhůta k jeho zvolení. Délka této lhůty má zohledňovat povahu a okolnosti konkrétního případu tak, aby nebyl ohrožen účel nutné obhajoby. Určení lhůty ke zvolení obhájce nepřichází v úvahu, prohlásí-li obviněný, že si obhájce zvolit nechce.⁸⁸ V takovém případě je mu obhájce bez zbytečného odkladu ustanoven. Určením lhůty by v tomto případě docházelo pouze k neúčelným průtahům řízení a ohrožování práv a oprávněných zájmů obviněného. Obhájce může obviněnému zvolit i jiná oprávněná osoba.⁸⁹

⁸⁷ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011. str. 106

⁸⁸ Stanovisko trestního kolegia nejvyššího soudu ČSSR k výkladu ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě, sp. zn. Tpjf 81/78, publikována pod č. 1/1979 Sb. rozh.

⁸⁹ Jinou oprávněnou osobou je podle § 37 odst. 1 trestního řádu zákonný zástupce obviněného, jeho příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh, jakož i zúčastněná osoba. Zúčastněnou osobou je ten, jehož věc nebo jiná majetková hodnota byla zabrána nebo podle návrhu má být zabrána

Jestliže lhůta ke zvolení obhájce marně uplyne a obviněný si obhájce nezvolí sám (ani mu obhájce nezvolí jiná oprávněná osoba), bude mu na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, obhájce bez zbytečného odkladu ustanoven soudem. Ustanovením obhájce obviněný neztrácí právo si obhájce zvolit a to kdykoliv v průběhu řízení- Nově zvolený obhájce převezme obhajobu a ustanovení stávajícího obhájce se zruší.

Obviněný musí mít obhájce od okamžiku, kdy důvod nutné obhajoby vznikl, dokud důvod trvá, nebo pokud je jeden důvod, který odpadl současně je nahrazen jiným.⁹⁰ Dále platí, že obviněný musí mít zvoleného či ustanoveného obhájce pro to řízení, ve kterém důvod nutné obhajoby vznikl. Nestačí že má obhájce v jiném trestním řízení, byť současně probíhajícím. Nic však nebrání tomu, aby si obviněný zvolil nebo mu byl ustanoven stejný obhájce.⁹¹

V době, kdy obviněný obhájce ještě nemá, ač jej mít musí, nelze provádět vyšetřovací úkony, respektive orgány činné v trestním řízení mohou provádět pouze neodkladné nebo neopakovatelné úkony (ty úkony, které vzhledem k nebezpečí jejich zmaření, ztráty nebo podstatného oslabení jejich důkazní hodnoty, tedy z hlediska účelu trestního řízení, nesnesou odkladu). Takovými úkony jsou například provedení domovní prohlídky a prohlídky jiných prostor a pozemků, ohledání místa činu, osobní prohlídka, prohlídka těla a odběr krve, apod. Podle nálezu Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 7. 7. 1977, sp. zn. 2 Tzf 3/77 pro neodkladné a neopakovatelné úkony, kdy obviněný dosud nemá obhájce, ač ho ze zákona mít musí, je vyšetřovatel (resp. státní zástupce) povinen zajistit obviněnému okamžité ustanovení obhájce, který bude zmocněn pouze na dobu provedení těchto neodkladných úkonů.⁹²

Každý úkon, který není neodkladným úkonem, provedený v době, kdy obviněný nemá obhájce, ač ho mít musí, je třeba považovat za absolutně neúčinný. Takový důkaz nelze v dalším řízení použít. Přihlédnutím k takto provedenému důkazu by bylo závažným způsobem porušeno právo obviněného na obhajobu a jednalo by se o podstatnou vadu trestního řízení, která musí být zhojena v tom stádiu trestního řízení, ve kterém k vadě došlo a úkon musí být proveden znovu v přítomnosti obhájce.⁹³ Stejně neúčinným důkazem budou výsledky výslechu obviněného, který není neodkladným úkonem v případě nutné obhajoby bez přítomnosti obhájce. Vadu nemůže zhojit ani souhlas obviněného, aby byl bez přítomnosti

⁹⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2013, str. 443

⁹¹ Rozhodnutí vrchního soudu v Praze ze dne 30. 3. 1994, sp. zn. 1 To 44/94, publikované pod č. 40/1994 Sb. rozh.

⁹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 7. 7. 1977, sp. zn. 2 Tzf 3/77, publikované pod č. 2/1978 Sb. rozh.

⁹³ 2/1978, R 40P1994 tr.

obhájce vyslýchán.⁹⁴ Obdobnou vadou trpí i situace, koná-li se výslech obviněného sice přítomnosti advokáta, ten ale v okamžiku výslechu není zvoleným ani ustanoveným obhájcem obviněného. Tuto vadu nezhojí ani následná volba či ustanovení tohoto advokáta jako obhájce obviněného, důkaz bude rovněž neúčinný.⁹⁵ Za neúčinný důkaz též judikatura považuje provedení důkazu v hlavním líčení, bez přítomnosti obhájce.⁹⁶ V případech nutné obhajoby je přítomnost obhájce v hlavním líčení nezbytná (§ 202 odst. 4 TŘ). Obhájce tak má přímo povinnost se ke hlavnímu líčení dostavit, a to i přes případný pokyn klienta, aby se hlavního líčení neúčastnil.⁹⁷ Takový pokyn by byl protiprávní, na což je obhájce povinen obviněného upozornit. Uposlechnutím pokynu a neúčastní v hlavním líčení obhájce závažně porušuje své povinnosti a za své jednání by mohl být kárně potrestán. Soud totiž v nepřítomnosti obhájce bude nucen hlavní líčení odročit a dochází tak ke zbytečným průtahům v řízení.

5.1 Jednotlivé důvody nutné obhajoby

Důvody nutné obhajoby jsou v TŘ upraveny velmi podrobně. Důvod nutné obhajoby může nastat prakticky v kterékoliv fázi trestního řízení, ale nejčastěji vznikne už v přípravném řízení.

Přípravné řízení definuje § 12 odst. 10 trestního řádu jako úsek řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, podstoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.⁹⁸

Povinným zastoupením obviněného v přípravném řízení se podrobně zabýval Nejvyšší soud ČSSR. Podle výkladu v rozhodnutí ze dne 7. 7. 1977 sp. zn. 2 Tzf 3/77 ze slov „už v

⁹⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, ze dne 6. 3. 1989, sp. zn. 7 Tdo 1/89, publikované pod č. 25/90 Sb. rozh. tr.

⁹⁵ Rozhodnutí Vrchního soudu ze dne 19. 2. 1998 sp. zn. 1 To 3/98

⁹⁶ Rozhodnutí 33/2003 Sb.

⁹⁷ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 10. 1999 sp. zn. 12 To 96/99

⁹⁸ citace TŘ

přípravném řízení“ vyplývá, že požadavek, aby měl obviněný obhájce, nastává už vznesením obvinění (§ 160 odst. 1 TrŘ). Nejvyšší soud dále dovodil, že nestačí jen poučit obviněného o nutné obhajobě a právu zvolit si obhájce, ale orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit zvolení, popřípadě ustanovení obhájce s největším urychlením a k vyšetřovacím úkonům přistoupit až poté, co obhájce byl zvolen nebo ustanoven.⁹⁹

Obviněný musí mít obhájce již v přípravném řízení v následujících případech:

1. Je-li obviněný ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém zařízení (§ 36 odst.1, § 116 odst.2 TR).

Tyto důvody se zdají rozmanité, ale jedna věc je spojuje: obviněný je omezen na osobní svobodě a je určitým způsobem izolován od okolního světa. Bez obhájce by obviněný nemohl využívat řadu svých oprávnění a byl by výrazně znevýhodněn oproti obviněným, kteří jsou stíháni na svobodě.¹⁰⁰ Z uvedeného logicky vyplývá, že důvod nutné obhajoby bude dán i v případech, kdy je obviněný omezen na osobní svobodě na základě rozhodnutí v jiné trestné věci.¹⁰¹

Obhajoba obviněného, který je ve vazbě klade zvýšené nároky na aktivní činnost obhájce. Obhájce je často jediným prostředníkem mezi obviněným a vnějším světem, je tedy velmi důležitá častější a nejlépe pravidelná komunikace s obviněným. Dle mého názoru by měl obhájce s obviněným komunikovat pravidelně a to i v případě, že ve věci nedošlo k žádným změnám ani nebyly provedeny nové úkony a to proto, aby obviněný neměl pocit, že je zapomenut, či že se obhájce o jeho případ nestará.

Důležitou povinností obhájce vazebně stíhaného obviněného je zvažovat možnost využití některých opatření, jimiž lze vazbu nahradit (záruka důvěryhodnou osobou, písemný slib obviněného, dohled probačního úředníka, peněžitá záruka) a zda důvody vazby trvají. V přípravném řízení musí obhájce navíc sledovat, zda soudce každé tři měsíce od právní moci usnesení o vzetí do vazby přezkoumá důvody vazby a rozhodne o dalším trvání vazby (§ 72 odst. 1 TR)

⁹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 7. 7. 1977, sp. zn. 2 Tzf 3/77, publikované pod č. 2/1978 Sb. rozh.

¹⁰⁰ Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, str. 65

¹⁰¹ Rozhodnutí Nejvyššího soud České socialistické republiky, sp.zn. 6 Tz 83/69, [R 16/1970 tr.]

2. Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena

TŘ neomezuje způsobilost být osobou, proti níž se vede řízení (způsobilost být obviněným), ani ji neváže na způsobilost být pachatelem trestného činu. § 33 odst. 1 TŘ upravuje práva obviněného činit procesní úkony (vyjadřovat se ke skutečnostem, které jsou mu kladeny zavinit, činit návrhy, podávat stížnosti apod., čili procesní způsobilost) a to i tehdy, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena (podle nového občanského zákoníku je-li omezen ve svéprávnosti). Osoby omezené nebo zbavené způsobilosti k právním úkonům jsou však proti osobám plně způsobilým ve znevýhodněném postavení a proto jim trestní řád poskytuje zvláštní ochranu, která toto znevýhodnění má vyrovnat. Kromě nutné obhajoby je to například zastupování zákonným zástupce, možnost obhájce provádět za obviněného úkony i proti jeho vůli (§ 41 odst. 3 TŘ).

Tento důvod nutné obhajoby se mi jeví jako koncipován příliš široce. S ohledem na novou úpravu svéprávnosti v OZ ne každé omezení ve svéprávnosti bude automaticky znamenat neschopnost obviněného se sám hájit. Navíc se tento důvod z velké části překrývá s důvodem podle § 36 odst. 2 TŘ, který spočívá v pochybnosti o způsobilosti obviněného se náležitě hájit. V tomto bodě bych navrhla změnu zákona, kdy by ustanovení § 36 odst. 1 písm. b) bylo upřesněno: „je-li omezen ve svéprávnosti v takovém rozsahu, že není schopen se náležitě hájit.“ V případě obviněného, jehož svéprávnost je omezená by tak při posuzování podmínek nutné obhajoby posuzoval rozsah zbavení svéprávnosti.

3. Jde-li o řízení proti uprchlému.

Uprchlým obviněným se rozumí takový obviněný, který se vyhýbá trestnímu řízení pobytem v cizině nebo tím, že se skrývá.¹⁰² Uprchlým přitom nemusí být jen občan České Republiky, ale i občan cizího státu či osoba bez státní příslušnosti. O vedení řízení proti uprchlému rozhoduje soud na návrh státního zástupce a rozhodnutí musí být náležitě

¹⁰² § 302 TŘ

odůvodněno. Jako podklad pro toto řízení nestačí jen problémy s doručováním obviněnému nebo časté změny pobytu obviněného.

Proč by měl být uprchlý obviněný zastoupen obhájcem a je na první pohled jasné. TŘ sice umožňuje vést řízení proti osobě, která není přítomna a nelze ji tak postavit před soud, proti přítomnému obviněnému je uprchlý ve značné nevýhodě a nemůže uplatňovat svá práva. Obhájce má tuto nevýhodu vyrovnat a před soudem zastupovat a hájit zájmy nepřítomného obviněného a zajistit mu tak spravedlivý proces.

V řízení proti uprchlému se trestní stíhání zahajuje doručením usnesení o zahájení trestního stíhání obviněného obhájci. Obhájce je nejčastěji ustanoven. Ustanoveného obhájce nahradí, respektive obhájce ustanovován nebude vůbec, zvolí-li obviněnému obhájce dle § 37 TŘ oprávněná blízká osoba.¹⁰³ Od toho okamžiku (ustanovení či volby obhájce) všechna práva obviněného vykonává obhájce¹⁰⁴ a všechny písemnosti se doručují pouze obhájci. V tomto zvláštním typu řízení lze provést hlavní líčení (popřípadě veřejné zasedání) i v nepřítomnosti obviněného, a to bez ohledu na to, zda se obviněný o něm dozvěděl.¹⁰⁵ Aby byly naplněny všechny požadavky veřejného spravedlivého procesu, je nutné předvolání k hlavnímu líčení nebo k veřejnému zasedání nejen doručit obhájci, ale také vhodným způsobem zveřejnit (typicky na úřední desce soudu). Nezveřejnění by bylo podstatnou vadou řízení.¹⁰⁶

Úkolem obhájce v řízení proti uprchlému je zejména dohlédnout, zda byly splněny podmínky pro řízení proti uprchlému a dále kontrolovat, zda tyto podmínky trvají.

Nutná obhajoba trvá, dokud nepominou její důvody, tedy dokud se obviněný nepřestane skrývat. Řízení pak bude pokračovat s obviněným podle obecných ustanovení.

4. Při sjednávání dohody o vině a trestu

Dohoda o vině a trestu je v našem trestním řízení relativně nový institut, který byl zaveden zákonem 193/2012 Sb. s účinností do 1. 9. 2012. V americké trestním právu je tento institut

¹⁰³ Vantuch, P, Trestní řízení z pohledu obhajoby. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, str. 838

¹⁰⁴ V řízení proti uprchlému má obhájce nejširší rozsah oprávnění a vykonává i ta práva, která jinak zásadně náleží pouze obviněnému, jako např. právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se obviněnému kladou za vinu.

¹⁰⁵ § 302 odst. 2 TŘ

¹⁰⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky, 6 To 4/80, [R 71/1980 tr.]

známý jako „guilty plea“ nebo „plea bargain“. Jedná se o zvláštní typ řízení o tzv. dohodě o prohlášení viny a trestu, vymezení a podrobnou úpravu řízení obsahuje § 175a, § 175b a § 314o - § 314s. Podstatou dohody o vině a trestu je přiznání obviněného ke spáchání trestního činu a slib, že se vzdá se práva na projednání své věci před soudem a obžaloba (státní zástupce) výměnou slibuje, že obviněného obžaluje z méně závažného trestného činu nebo že požádá soud o mírnější trest.¹⁰⁷ Zásadní výhodou dohody o vině a trestu je podstatné zrychlení a zefektivnění trestního řízení, státní zástupce nepodává obžalobu nebo návrh na potrestání, ale návrh na schválení dohody o vině a trestu a soud rozhodne ve veřejném zasedání, bez provádění dokazování.

Při sjednávání dohody o vině a trestu musí být obviněný povinně zastoupen obhájcem a to z toho důvodu, že od obviněného se předpokládá kvalifikovaný návrh na uložení trestu nebo ochranného opatření a případně na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení, což předpokládá dostatečné právní znalosti.¹⁰⁸ Dochází také k podstatnému oslabení práv obviněného, přítomnost obhájce má být zárukou jejich zachování.

Jednání o dohodě o vině a trestu může zahájit státní zástupce z vlastní iniciativy nebo na návrh obviněného. Z hlediska tématu práce nebudu zabíhat do podrobného výkladu institutu dohody o vině a trestu ani polemizovat na důvody či přínosy jeho zavedení, ale zaměřím se pouze na (dle mého názoru) praktické problémy z hlediska obhajoby.

Jako nejzásadnější problém vnímám skutečnost, že obviněný návrhem na zahájení jednání o dohodě o vině a trestu podstatně oslabuje svá práva a měl by vědom všech následků, které takový návrh obnáší. Jestliže obviněný navrhne zahájení jednání o dohodě o vině a trestu, vlastně se tímto přiznává ke spáchání trestného činu. Přitom povinné zastoupení obhájcem vzniká až při samotném sjednávání dohody. Obviněný, který není zastoupen obhájcem a návrh na zahájení dohodovacího řízení podá neuváženě a bez právní porady, může významně zhoršit své další postavení. Zákon totiž neřeší situaci, kdy obviněný navrhne zahájení jednání o vině a trestu, ale z důvodu negativního stanoviska¹⁰⁹ státního zástupce k takovému jednání vůbec nedojde. Obviněnému v dalším řízení už nikdo nebude věřit, že

¹⁰⁷ Ščerba, F., a kol., Dohoda o vině a trestu, 1. vydání. Praha. Leges 2012, str. 34

¹⁰⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2013, str. 446

¹⁰⁹ Proti odmítnutí státního zástupce není možné podat opravný prostředek, což je odůvodňováno samotnou podstatou dohody o vině a trestu, která má přinést podstatné zkrácení trestního řízení. Samotný rozsudek o schválení dohody o vině a trestu lze napadnout stížností pro porušení zákona. Domnívám se, že zákonné úpravy výkladem lze dovodit, že obviněný může svůj souhlas s dohodou odvolat až do rozhodnutí soudu.

trestný čin nespáchal.¹¹⁰ V uvedeném případě dochází k narušení zásady presumpce nevinny a zvýhodnění movitějších obviněných, kteří si obhájce zvolili již na počátku řízení (a návrh na uzavření dohody o vině a trestu podali až na doporučení obhájce), oproti obviněným nemajetným, kteří nechtějí vynakládat prostředky na právní zastoupení, ačkoliv by možnost zkrácení trestního řízení také uvítali.

Dalším problémem mohou být nepravdivá a účelová přiznání obviněného. Ta by mělo eliminovat samotné ustanovení § 175a TŘ, které stanoví, že řízení o sjednání dohody o vině a trestu lze zahájit pouze v případě, že výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se skutek stal, že tento skutek je trestným činem a že jej spáchal obviněný, a tedy v podstatě nejsou důvodné pochybnosti o pravdivosti přiznání obviněného. Jak je toto ustanovení důsledně naplňováno v praxi je otázkou. Zejména z toho důvodu, že orgány činné v trestním řízení mají v přípravném řízení mnohdy tendenci vyhledávat důkazy svědčící v neprospěch obviněného (podrobněji viz výše, kapitola 2.1.3.).

Jak je již uvedeno výše, sjednávání dohody o vině a trestu je jedním z důvodů nutné obhajoby, přičemž aby bylo zachováno právo na obhajobu, v případech nutné obhajoby se obhájce musí účastnit hlavního líčení či veřejného zasedání. V řízení o dohodě o vině a trestu je to ale jinak. Dle § 314q TŘ ve veřejném zasedání při rozhodování soudu o návrhu na schválení dohody o vině a trestu není vyžadována účast obhájce, ačkoliv se jedná o případ nutné obhajoby.

5. Koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje 5 let.

Tento důvod nutné obhajoby vzniká, jakmile je dáno důvodné podezření, že obviněný spáchal trestný čin, jehož horní hranice převyšuje 5 let.¹¹¹ Zvláštním případem, kdy může dojít k naplnění tohoto důvodu nutné obhajoby jsou případy, kdy v probíhajícím trestním řízení je rozhodováno o uložení společného trestu za pokračování v trestném činu, více skutků je posouzeno jako jeden trestný čin a obviněnému hrozí s uložení společného trestu podle sazby trestu odnětí svobody, jehož hranice převyšuje 5 let.¹¹²

¹¹⁰ Ščerba, F., a kol., Dohoda o vině a trestu, 1. vydání. Praha. Leges 2012, str. 34

¹¹¹

¹¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 9. 2005, sp. zn. 7 Tdo 851/2005

Trest odnětí svobody je závažným zásahem do způsobu života obviněného a významně poznamená život obviněného i po vykonání trestu. Čím delší trest odnětí svobody, tím je pak obtížnější návrat odsouzeného do běžného života. Stát se v tomto případě nutné obhajoby snaží poskytnout obviněným, kteří jsou ohroženi vysokým trestem, maximální možnost pomoci. I v situacích, kdy je bez důvodné pochybnosti prokázáno, že trestný čin spáchal obviněný, může obhájce pomoci, a to zejména tím, že zdůrazní veškeré okolnosti, které svědčící ve prospěch obviněného a jeho vinu zmírňují.

Uplatnění tohoto důvodu nutné obhajoby mohou významně ovlivnit orgány činné v trestním řízení, které provádí kvalifikaci trestné stíhaného jednání obviněného. V souvislosti s tím odborná literatura¹¹³ upozorňuje na neblahou praxi podhodnocování skutku při zahájení trestního stíhání. Policejní orgán sdělí zjevně nesprávné obvinění pro trestný čin s nižší trestní sazbou, nejde o nutnou obhajobu a obviněný (pokud si obhájce sám nezvolí) se obhajuje sám, ačkoli objektivně jsou dány důvody nutné obhajoby. Dochází tak k významnému poškození práv obviněného. Soud se k této praxi postavil jasně - jestliže právní kvalifikace vůbec neodpovídá obsahu spisu a provedeným důkazům, dochází tím ke zcela zjevnému obcházení zákona, provedené důkazy jsou nezákonné a absolutně neúčinné.¹¹⁴ Vzniklá vady musí být zhojeny v tom stádiu, ve kterém vznikly. Soud musí rozhodnout o vrácení věci až do stádia přípravného řízení a provedené úkony trestního řízení je nutné zopakovat, včetně výslechu obviněného.

6. Uzná-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné

Obviněný musí mít obhájce také tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné zejména proto, že se vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti se náležitě hájit (§ 36 odst. 2 TŘ).

Pochybnosti o způsobilosti mohou vzniknout kdykoliv v průběhu řízení, nejčastěji budou vznikat v průběhu výslechu obviněného. Skutečnosti zakládající důvod nutné obhajoby v tomto ustanovení zákon přímo nevyjmenovává, jako je tomu v jiných případech, ale posouzení je svěřeno soudu (v přípravném řízení státnímu zástupci), který vychází

¹¹³ Zdeněk Grus: Podhodnocené usnesení o zahájení trestního stíhání a aplikace institutu nutné obhajoby, *Trestněprávní revue* 11/2003, s. 333, Pavel Vantuch: Účelová mírnější kvalifikace skutku a důsledky pro obviněného, [*Trestněprávní revue* 11/2003, s. 328

¹¹⁴ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. 4. 2002 sp. zn. 5 To 70/2002

z individuálních okolností případu.¹¹⁵ Typickým základem pro pochybnosti budou zejména skutečnosti, že obviněný je hluchý, slepý, hluchoněmý, němý, s vadami řeči, těžce nemocný (těžká degenerativní onemocnění mozku), v kómatu nebo v jiném závažném stavu hospitalizován v nemocnici, trpí závažnou duševní poruchou¹¹⁶, nebo neumí číst nebo psát.¹¹⁷ Dalším důvodem může být právní nebo skutková složitost věci, okolnost, že obviněný nemá obhájce, ač spoluobviněný, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy prvního obviněného, má dva specializované obhájce,

Naopak důvodem pro pochybnosti o schopnostech obviněného nebude beze všeho například jazyková bariéra, respektive skutečnost, že obviněný je cizincem a nezná dostatečně český jazyk (zvláště když obviněný pochází ze země, která je kulturně, civilizačně, způsobem života svých obyvatel i organizací založena na obdobných principech jako Česká republika¹¹⁸). Právo na obhajobu zde dostatečně zajistí přiřazení tlumočníka.

Nutná obhajoba může být dána také v řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně protialkoholního léčení, které sice jako důvod nutné obhajoby § 36 odst. 4 TŘ vylučuje, psychický a fyzický stav obviněného však může odůvodňovat nutnou obhajobu z důvodu pochybností o jeho způsobilosti se náležitě hájit.

I v případě, že soud vyslovil pochybnosti o způsobilosti obviněného se náležitě hájit, je zvolený či ustanovený obhájce povinen jednat se souhlasem a dle pokynů obviněného, ledaže by obviněný byl zbaven nebo omezen ve způsobilosti k právním úkonům (omezen ve svéprávnosti).¹¹⁹

7. Ostatní důvody nutné obhajoby

Další důvody nutné obhajoby ve vykonávacím řízení a v řízení o stížnosti pro porušení zákona stanoví § 36b TŘ. Důvody víceméně vychází z důvodů výše jmenovaných, vždy se jedná o situace, kdy je obviněný ve znevýhodněném postavení (např. v hlavním líčení

¹¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 713/2011

¹¹⁶ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SSR z 20. 5. 1976 sp. zn. 4 Tz 88/76

¹¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 18. 8. 1977 sp. zn. 5 Tz 29/77, obdobně Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. 8. 1993 sp. zn. 4 To 614/1993

¹¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. prosince 2004, sp. zn. 7 Tdo 1410/2004

¹¹⁹ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 2. 10. 2000 sp. zn. 8 To 517/2000

konaném ve zjednodušeném řízení, v řízení v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence) nebo to odůvodňuje povaha a složitost řízení (např. řízení o předání do jiného členského státu, řízení o uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí) a stát se snaží institutem nutné obhajoby nastolit rovnováhu mezi stranami trestního řízení a zajistit rovnost zbraní.

5.2 Omezení nutné obhajoby

Jak je z výše uvedeného zřejmé, institut nutné obhajoby je v TŘ upraven velmi detailně a také poměrně široce. V souvislosti s rekonstrukcí trestního práva procesního se úvahy o zúžení nutné obhajoby objevily v odborném tisku již v roce 1988. Tyto úvahy byly publikovány v Bulletinu advokacie jako součást Námětů trestněprávní sekce studijního kolegia ÚČA na změny ustanovení trestního řádu o obhajobě.¹²⁰ Jednou z uvažovaných alternativ bylo zúžení nutné obhajoby zavedením tzv. relativně nutné obhajoby. Zákon by pro taxativně stanovené případy stanovil nutnou obhajobu s tím, že obviněný nemusí mít obhájce, pokud do protokolu prohlásí, že si jej nepřeje.¹²¹

Touto koncepcí se inspirovala novela trestního řádu (zákon č. 459/2011 Sb.), účinná od 1. 1. 2012, která podstatným způsobem zužuje nutnou obhajobu a zavádí zcela nový institut „vzdání se nutné obhajoby“. Dle důvodové zprávy si změna klade za cíl v ústavně přípustném rozsahu optimalizovat rozsah nutné obhajoby, neboť se v praxi ukazuje, že je nastaven poměrně široce a v některých případech přesahuje i uvedené důvody, které v obecné rovině odůvodňují smysl tohoto institutu.¹²²

Trestní řád v § 36b taxativně vyjmenovává, kdy se obviněný může vzdát nutné obhajoby. Jedná se o tyto případy nutné obhajoby:

1. Koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let.¹²³

¹²⁰ Náměty trestněprávní sekce studijního kolegia ÚČA na změny ustanovení trestního řádu o obhajobě. Bulletin advokacie. 2/1988

¹²¹ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges 2011, str. 126

¹²² Důvodová zpráva č. 459/2011 DZ k zákonu č. 459/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony

¹²³ důvod nutné obhajoby dle § 36 odst. 3 TŘ

2. Koná-li se řízení o mimořádném opravném prostředku na základě takového trestného činu.¹²⁴
3. V hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému.¹²⁵
4. závažnost hrozící sankce

Vzdání se práva na obhájce je možné pouze v případě, kdy nejsou dány žádné faktické překážky pro uplatňování práva na obhajobu přímo obviněným (např. nízký věk, omezení svéprávnosti nebo omezení na osobní svobodě).¹²⁶ V prvních dvou případech se navíc nesmí obviněnému hrozit mimořádný trest.

Samotná realizace práva vzdát se nutné obhajoby je vázána na striktní podmínky. Nezbytnou podmínkou platného vzdání se nutné obhajoby je přítomnost advokáta a předchozí porada s ním. Domnívám se, že tato porada klade na advokáta značné nároky, zejména v tom smyslu, aby obviněnému poskytl základní právní rozbor situace a upozornil jej na možná rizika toho, že obviněný nebude zastoupen. Obhájce by měl vycházet z právní a skutkové složitosti věci a z předpokládaného rozsahu dokazování. Zvláště by měl obviněného upozornit na odlišný rozsah práv obhájce a obviněného, a zejména pak na ty práva, která jsou vlastní pouze obhájce a obviněný je nemá (typickým příkladem je právo obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů). Druhou podmínkou platného vzdání se obhájce je forma prohlášení – vzdání se obhájce může obviněný učinit pouze výslovným písemným prohlášením nebo ústně do protokolu o orgánu činného v trestním řízení, který vede řízení.

Prohlášení o vzdání se obhájce může obviněný vzít kdykoliv zpět. Spolu se zpětvzetím prohlášení musí obviněný předložit plnou moc obhájce, kterého si zvolil, nebo požádat o jeho ustanovení; pokud tak neučiní, má se za to, že si obhájce nezvolil a obhájce se mu neprodleně ustanoví. Vzal-li obviněný své prohlášení o vzdání se obhájce zpět, nemůže se obhájce znovu vzdát (§ 36b odst. 3 TŘ). Při vzdání se obhájce a následným odvoláním tohoto prohlášení musí obviněný počítat s negativními důsledky, které upravuje § 36b odst. 4, totiž že úkony provedené od doručení prohlášení o vzdání se obhájce orgánu činnému v trestním řízení do jeho zpětvzetí není třeba opakovat jen z důvodu, že obviněný neměl obhájce (§ 36b odst. 4 TŘ).

¹²⁴ důvod nutné obhajoby § 36a odst. 2 písm. b) TŘ

¹²⁵ důvod nutné obhajoby dle § 36 odst. 4 písm. a) TŘ

¹²⁶ Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. Vydání. Praha : C.H.Beck, 2013, str. 460

Omezení nutné obhajoby ve svých důsledcích odporuje samotnému institutu nutné obhajoby, pokud jde o jeho obsah i název. Na začátku zákon konstatuje, že obviněný v určitých případech obhájce mít musí, i když si ho nepřeje, jelikož se obhajoba považuje za natolik důležitou, že se rozhodnutí o ní neoponechává na obviněném a o paragraf dále celé toto ustanovení neguje tím, že vlastně obhájce mít nemusí, aniž by to bylo podloženo relevantními důvody. Důvodová zpráva ospravedlňuje omezení nutné obhajoby snahou nutnou obhajobu optimalizovat, nelze se však ubránit dojmu, že se jedná spíše o snahu snížit objem prostředků, které stát vynakládá na zajištění nutné obhajoby.¹²⁷

Většina obviněných, kteří se vzdávají obhajoby obhájcem, je nepochybně motivována finančními důvody. Náklady na obhajobu nejsou zanedbatelné a pro mnohé obviněné znamenají značnou finanční zátěž. Obviněný si i přes poučení obhájcem často neuvědomuje řadu negativních důsledků, které mu takové rozhodnutí může přinést (menší rozsah práv než obhájce, neznalost právních předpisů, povinnost hradit náklady řízení v případě odsouzení apod.). Lze říci, že v každém případě kdy obviněný vezme prohlášení o vzdání se zpět, je dokladem toho, že obviněný dospěl k závěru, že není schopen hájit se sám, i když mu zákon dal oprávnění se obhájce vzdát a on toho využil.¹²⁸

Zavedením institutu vzdání se obhajoby popírá samotný smysl nutné obhajoby poskytnout obviněnému odbornou právní pomoc v situacích, kdy není schopen si ji sám efektivně zajistit. Jsem toho názoru, že důvodová zpráva nenabízí dostatečné argumenty, prakticky jediný argument, který je akcentován, je snížení nákladů státu odměny obhájců. Jen praxe může ukázat, zda skutečně dojde k „optimalizaci“ nutné obhajoby nebo naopak ke zhoršení kvality rozhodování soudů. Závěrem mě napadá aplikační problém zmíněných ustanovení. Jak bude soud postupovat v případě, kdy obviněnému ustanovil obhájce, ten se obhájce po poradě s ním platně vzdal a v dalším řízení vyjde najevo, že obviněný není schopen sám se náležitě hájit. Vznikne tak důvod obhajoby podle § 36 odst. 2 TŘ. Zákon ani důvodová zpráva řešení

¹²⁷ Toto své tvrzení opírám jednak o již zmíněnou důvodovou zprávu, která se s ospravedlněním omezení nutné obhajoby vypořádává zcela nedostatečně a nepřesvědčivě, a jednat o publikovanou literaturu, která zavedení nutné obhajoby z uvedených důvodů rovněž kritizuje. V literatuře se k institutu omezení nutné obhajoby vyjadřuje zejména Vantuch, který dokonce omezení nutné obhajoby považuje za protiústavní a navrhuje jeho zrušení. Vantuch, P.: K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby, Bulletin advokacie 11/2012, str. 19

¹²⁸ Vantuch, P.: K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby, Bulletin advokacie 11/2012, str. 19

přímo nenabízejí. Osobně bych se s přihlédnutím k zájmu na zachování práv obviněného a zájmu na správném a spravedlivém procesu přiklonila k názoru, že soud může v uvedeném případě obviněnému obhájce ustanovit znovu. Pokud jde o úkony učiněné od doručení vzdání se obhájce do jeho zpětvzetí, respektive do ustanovení obhájce, tak zákon výslovně stanoví, že úkony není třeba opakovat, z čehož lze výkladem dovodit, že případné opakování úkonů není vyloučenou a bude záviset na úvaze soudu.

6 Ukončení obhajoby obhájcem

V průběhu trestního procesu mohou nastat skutečnosti, jejich důsledkem je ukončení obhajoby konkrétním obhájcem. Jsou to skutečnosti závislé na lidské vůli (výpověď plné moci, dohoda, zproštění plné moci soudem nebo Komorou) i nezávislé na lidské vůli (smrt obhájce nebo smrt obviněného). Obhájce předtím ustanovený nebo zvolený (pokud není z obhajování vyloučen) je povinen obhajobu nadále vykonávat do doby, než obhajobu převezme obhájce později zvolený (ustanovený). Nový obhájce může obhajobu převzít i ihned. Obecně platí, že změna obhájce není důvodem pro odvolání již nařízených úkonů, o kterých jsou řádně vyrozuměni obviněný i dosavadní obhájce, ani pro odročení hlavního líčení nebo veřejného zasedání z hlediska nutnosti seznamovat se s projednávanou věcí.¹²⁹

Tato kapitola je spíše jen shrnutím celé problematiky, jednotlivými důvody ukončení obhajoby se podrobněji zabývám v předchozím výkladu.

1. Vykonání úkonů, k nimž byl obhájce zmocněn, ustanoven či určen

Není-li dohodnuto jinak, zmocnění zaniká skončením trestního stíhání § 41 odst. 5 TŘ, přičemž dle judikatury trestní stíhání končí právní mocí rozsudku.¹³⁰ I když zmocnění takto zaniklo, je obhájce oprávněn podat za obžalovaného ještě dovolání a zúčastnit se řízení o dovolání u Nejvyššího soudu, dále podat žádost o milost a o odklad výkonu trestu. To však nic nemění na určení okamžiku skončení trestního stíhání. – odměna? na základě čeho advokát jedná????

otázka formulace zmocnění advokáta k výkonu obhajoby – že se vztahuje i na případné řízení o dovolání, ledaže dříve pominou důvody nutné obhajoby – BA 9/2004, str. 74, poznámka redakce k pozn. UKS ČB

2. Odvolání plné moci obviněným

Odvoláním plné moci dochází k zániku příkazní smlouvy. Obviněný může obhájce v zásadě odvolat kdykoli, tohoto práva se nemůže předem platně vzdát. Zejména v pozdějších fázích řízení by si obviněný uvažované odvolání obhájce měl důkladně promyslet. Zejména pokud jde o složitou věc s obsáhlým spisovým materiálem, může mít problémy zajistit si obhájce, který bude ochoten obhajobu převzít a schopen spisový materiál v krátké době

¹²⁹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 25. září 1996 sp. zn. III. ÚS 83/96

¹³⁰ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 4 To 948/2003

nastudovat. Na několikáté střídání obhájců soud bude nahlížet jako na obstrukční jednání a nemusí vyhovět některým návrhům obviněného týkajících se vedení řízení, např. návrh na odročení hlavního líčení z důvodu změny v osobě obhájce.

3. Výpověď plné moci obhájcem podle § 18 odst. 1 ZA

4. Dohodou o zrušení plné moci

5. Smrtí obviněného

I po smrti obviněného se na obhájce vztahuje povinnost mlčenlivosti, zprostit jej může právní nástupce obviněného.

6. Smrtí obhájce

7. Zproštění obhajoby při určení obhájce Komorou

8. Zproštění nutné obhajoby soudem

Soud může obhájce zprostit obhajoby pouze na žádost obhájce nebo obviněného, a jsou-li zde důležité důvody (například kolize zájmů více obviněných, dlouhodobá nemoc obhájce, . Činí tak písemným opatřením, proti kterému není dán opravný prostředek. Aby nedošlo k poškození práv obviněného soud ihned musí ustanovit obhájce nového, aniž by poskytl předtím obviněnému lhůtu k volbě obhájce. Tím není dotčeno právo obviněného zvolit si obhájce

9. Vyloučení obhájce z obhajoby

V konkrétních případech mohou nastat situace, kdy obecný zájem na řádném výkonu trestního soudnictví bude v rozporu s právem obviněného na svobodnou volbu obhájce. Prakticky mohou nastat čtyři případy, kdy lze obhájce vyloučit z obhajoby:

- Proti obhájci je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka, nebo zúčastněné osoby (§ 35 odst. 2 TR)
- Pokud v řízení vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník (§ 35 odst. 3 TR).
- Jestliže se opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn (§ 37a odst. 1 písm. b TR).
- Vykonává obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují (§ 37a odst. 3 TR).

10. Jiné závažné důvody, které brání výkonu obhajoby

K jiným závažným důvodům patří například delší dobu trvající nemoc advokáta, pozastavení výkonu advokacie, vyškrtnutí ze seznamu advokátů, uložení trestu zákazu výkonu advokacie soudem, apod.

7 Taktika trestní obhajoby

K problematice taktiky obhajoby překvapivě v literatuře neexistuje žádná komplexní studie, publikováno bylo pouze několik článků. Detailně se taktikou obhajoby zabývá ojedinělý článek Ševčíka z roku 1967,¹³¹ v roce 2003 publikoval článek věnovaný mezím trestní obhajoby Mandák,¹³² k taktice obhajoby se v některých svých člancích vyjadřuje také Vantuch.¹³³

Taktikou rozumíme vhodný postup obhájce při výkonu obhajoby. Ševčík ve svém článku definoval taktiku obhajoby jako „uvážené využití všech zákonem připuštěných prostředků a pravidly povolání nezakázaných způsobů obhajoby, směřujících k hájení, prosazení a zabezpečení zájmů občana, jehož se obhajoba týká.“¹³⁴ Při výkonu obhajoby (ale i advokacie vůbec) je obhájce mnohdy v postavení, kdy zvažuje, zda je určitý postup či jednotlivý úkon v souladu se zákonem a stavovskými předpisy.¹³⁵ V dalším textu se budu snažit definovat určité meze a akcentovat problematické aspekty taktiky obhajoby.

Termín taktika obhajoby je ve dnešní společnosti vnímán značně negativně. Není ojedinělá představa, že obhájce se vlastně podílí na trestné činnosti obviněného a je jakýmsi jeho komplicem, že primárním úkolem obhájce je všemi prostředky dosáhnout osvobození klienta a k dosažení tohoto cíle je advokát schopen a ochoten udělat cokoliv. Taktika je nezřídka vnímána jako zametání stop, navádění obviněného ke lži při výpovědi, vymyšlení alibi, zastrašování svědků nebo fabrikace důkazů. Tento pohled svědčí o elementárním nepochopení institutu obhajoby a postavení obhájce v trestním řízení. K negativnímu obrazu obhájců přispívají také média, která pravidelně kritizují obhájce, kteří při obhajobě obviněných, kteří spáchali závažné trestné činy, uvádí okolnosti ve prospěch klienta, přestože všechny okolnosti nasvědčují tomu, že se obviněný trestného činu skutečně dopustil.

¹³¹ Vlastimil Ševčík: Taktika obhajoby. Bulletin advokacie 9/2001, str. 50, a Bulletin advokacie 10/2001, str. 60

¹³² Václav Mandák: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. Trestněprávní revue 7/2003. str. 193

¹³³ například: Pavel Vantuch: K možnostem obhajoby před navržením výsledku svědka v trestním řízení. Právní rozhledy 4/1998, str. 166, Pavel Vantuch: Může předseda senátu vyzvat obhájce, aby provedl důkaz, který navrhla strana obhajoby?, Trestněprávní revue 8/2004, str. 235

¹³⁴ Vlastimil Ševčík: Taktika obhajoby. Bulletin advokacie 9/2001, str. 50, a Bulletin advokacie 10/2001, str. 60

¹³⁵ Václav Mandák: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. Trestněprávní revue 7/2003. str. 193

Taktika obhajoby existuje bez ohledu na vůli obhájce. Mnoho obhájců důsledně promýšlí každý svůj jednotlivý krok i obhajobu jako celek, přesto by svůj postup nenazvali taktikou. Bez ohledu na označení ovšem využíváním jednotlivých oprávnění obhajoby obhájce taktiku vytváří, ať už promyšleně, či nikoli. Nelze říci, že by existoval nějaký univerzální postup obhájce, který by byl aplikovatelný na všechny případy. Schopný obhájce vždy vytváří taktiku individuálně, s ohledem na okolnosti případu. Taktiku nikdy nelze naplánovat do nejmenšího detailu a pak podle ní po celou dobu řízení mechanicky postupovat. V řízení totiž dochází ke změnám, objevují se nové skutečnosti a okolnosti a obhájce musí pohotově reagovat a taktiku změnám přizpůsobit.

Za řádný postup obhájce po převzetí obhajoby považují následující:

Jestliže to okolnosti umožňují, zajistit osobní kontakt s obviněným. O významu osobního kontaktu jsem se zmínila již výše. Považuji jej za nezastupitelný. Z osobního setkání může zkušený obhájce vytěžit velké množství důležitých informací nejen z vyjádření obviněného, ale i z neverbální komunikace.

Na prvním osobním setkání s obviněným obhájce vymezí vzájemný vztah obhájce a obviněného, vysvětlí obviněnému obhájcovo procesní postavení, vzájemná práva a povinnosti. V této fázi je důležité vybudovat vztah založený na vzájemné důvěře. Pro vybudování důvěry je vhodné obviněného upozornit na povinnost mlčenlivosti, a zdůraznit, že jen v případě, že bude obhájce od obviněného mít úplné a pravdivé informace může obviněnému poskytnout nejúčinnější právní pomoc.

Po rozhovoru s obviněným a seznámení se s výsledky vyšetřování provést s obviněným právní rozbor případu a naplánovat taktiku obhajoby. Výkon obhajoby, jakožto uplatňování jednotlivých práv a povinností obhájce vůči orgánům činným v trestním řízení ve prospěch obviněného, je dynamický prvek. To také znamená, že nelze na počátku stanovit pevně taktiku a té se držet po celý zbytek řízení, nelze ani mechanicky využívat taktiky zažitě a osvědčené v jiných případech. Obhájce musí být schopen pohotově reagovat na změny a nové okolnosti, které v řízení vyjdou najevo a tomu taktiku přizpůsobovat. Na počátku by měl promyslet co nejvíce možných scénářů a adekvátně se na ně připravit. Zkušený obhájce předpokládá, že informace poskytnuté obviněným nemusí být úplné a zcela pravdivé, avšak své pochybnosti nesmí dát obviněnému najevo. Obhájce není oprávněn bez souhlasu obviněného prověřovat, zda jsou informace jím sdělené pravdivé. Na druhou stranu je jeho povinností konfrontovat tyto údaje s vyšetřovacím spisem a upozornit obviněného na případné

nesrovnalosti v jeho tvrzeních a na důkazy proti němu. Opačný postup by byl nedbalý a mohl by obviněnému v konečném důsledku uškodit.

Dle zvolené taktiky pak obhájce navrhuje doplnění dokazování, vyhledává a navrhuje výslechy svědků apod. Důležitá otázka, kterou přitom obhájce řeší, je okamžik uplatnění toho kterého důkazu. Dle § 41 odst. 1 TŘ je obhájce povinen pečovat o to, aby skutečnosti ve prospěch obhajoby byly objasněny včas. Pojem včas neznamená okamžitě, kdy se o důkazu dozví či důkaz opatří, ale ve vhodný okamžik z hlediska účinné obhajoby.¹³⁶

Základem taktiky je postoj obviněného ke spláchání trestného činu a důkazní situace.

Mohou nastat 3 situace

1. Obviněný se obhájci přizná, že trestný čin spáchal.

Obhájce pak vychází z vyjádření obviněného a z obsahu spisu. Pokud důkazy a okolnosti obviněného jasně usvědčují, může být vhodné, aby se obviněný přiznal a spolupracoval s orgány činnými v trestním řízení, což bude vnímáno jako polehčující okolnost, podle možnosti lze například navrhnout zahájit jednání o dohodě o vině a trestu. Mohlo by se zdát, že obviněný, který se k činu přizná, a důkazní situace jeho přiznání potvrzuje, ani nepotřebuje obhájce. Přesto je obhájce často obviněnému užitečný a zdůrazněním polehčujících okolností dosáhne uložení mírnějšího trestu. Na druhou stranu jestliže jsou důkazy nejasné a nepřímé, může být pro obviněného vhodnější, aby svou vinu nepřiznával a v řízení trval na své nevině. Obhájce by měl obviněnému předestřít všechny možnosti, může mu doporučit konkrétní řešení, konečná volba způsobu obhajoby je vždy na obviněném.

Obviněný, který se obhájci přiznal, může dát pokyn, aby jej hájil jako nevinného. Obhájce pak musí postupovat podle pokynů obviněného a hájit ho dle obsahu spisu, obviněného by měl konfrontovat s důkazní situací a žádat o pokyny, jakým způsobem obhajobu dál provádět.

2. Obviněný trestný čin nespáchal

Obhájce opět postupuje podle skutkového stavu a důkazní situace. Jestliže shromážděné důkazy svědčí v neprospěch obviněného, měl by se obhájce zaměřit na jejich případné rozpory.

3. Obhájce neví, zda obviněný trestný čin spáchal či nikoli

V tomto případě musí obhájce počítat s oběma variantami a promyslet možné scénáře. Vychází z výpovědi obviněného a obsahu spisu.

¹³⁶ Václav Mandák: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. Trestněprávní revue 7/2003. str. 193

Při obhajobě obviněného obhájce může postupovat aktivně, zejména navrhnout důkazy, žádat o jejich provedení nebo pasivně a omezit aktivitu na kritiku důkazů předkládaných obžalobou, případně využije oba přístupy a navrhuje nové důkazy i kritizuje důkazy předkládané obžalobou. Který způsob je vhodný záleží na konkrétních okolnostech.¹³⁷

7.1 Některá specifika obhajoby s ohledem na fázi trestního řízení

7.1.1 Právo zadrženého podezřelého na obhajobu. Obhajoba před sdělením obvinění

Právo na obhajobu je v našem právním řádu zaručeno i zadrženému podezřelému (dále jen podezřelý), kterému ještě nebylo sděleno obvinění. Rozsah tohoto práva je vymezen v § 76 odst. 6 TŘ. Osoba podezřelá ze spáchání trestného činu, proti které dosud nebylo zahájeno trestní stíhání, může být zadržena pouze v případech, je-li dán některý z důvodů vazby. Podezřelý (§ 76 odst. 1) má právo zvolit si obhájce, radit se s ním a hovořit s ním bez přítomnosti 3. osoby.¹³⁸ Podezřelý také může požadovat, aby byl obhájce přítomen při výslechu. Podezřelý musí být o těchto právech policejním orgánem řádně poučen a musí mu být poskytnuta plná možnost k jejich uplatnění. Předpokladem využití § 76 odst. 6 je to, že zadržený podezřelý buď zná konkrétního advokáta, kterému udělí plnou moc ke své obhajobě, nebo si zvolí obhájce ze seznamu advokátů, o jehož předložení požádá policejní orgán.¹³⁹ Při zadržení podezřelého jsou policejní orgán i státní zástupce omezeni striktními lhůtami. Do 48 hodin od zadržení musí policejní orgán vydat usnesení o zahájení trestního stíhání, předat státnímu zástupci protokol o výslechu a spisový materiál a státní zástupce posoudí, zda jsou dány důvody vzetí obviněného do vazby. V této lhůtě 48 hodin musí být obviněný předán soudu, jinak musí být propuštěn na svobodu. Soudce je povinen zadrženého podezřelého vyslechnout a do 24 hodin od doručení návrhu státního zástupce rozhodnout o vzetí do vazby. Podezřelý může svou výpověď již před policejním orgánem přispět k rozptýlení podezření a může být propuštěn na svobodu, aniž by bylo zahájeno trestní stíhání. Nebo trestní stíhání zahájeno bude, ale státní zástupce neshledá žádné důvody vazby a podezřelý bude stíhán na

¹³⁷ Ševčík, V. *Taktika obhajoby (první část)*. Bulletin advokacie, 2001, č. 9

¹³⁸ § 33 odst. 1 TŘ přiznává možnost mluvit s obhájcem bez přítomnosti 3. osoby pouze obviněnému, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Postavení podezřelého a obviněného jsou si v mnohém blízké (podezřelý má například stejně jako obviněný právo odepřít výpověď, na rozdíl od osoby podávající vysvětlení v pozici svědka) a proto se domnívám, že podezřelý by měl mít obdobná práva jako obviněný. Možnost mluvit s obhájcem bez přítomnosti 3. osoby nebyla v našem právním řádu vždy samozřejmostí, ale byla do § 76 odst. 6 TŘ výslovně zakotvena až novelou TŘ s účinností od 1.1.2002.

¹³⁹ Vantuch, P. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, str. 17

svobodě. Rozhovor s advokátem může v této situaci být pro podezřelého zcela zásadní. V rozhovoru může advokát poučit podezřelého o jeho právech, informovat ho o dalším možném průběhu řízení, rozebrat možnosti a taktiku obhajoby a v neposlední řadě může advokát podezřelému poskytnout rady o tom, jak vypovídat, upozornit na skutečnosti, které jsou pro další průběh řízení důležité a které by podezřelý mohl opominout, protože jim jako laik nepřikládá valný význam.

7.1.2 Obhajoba obviněného, který je ve vazbě

Vazba je jedním z důvodů nutné obhajoby, obviněný ve vazbě tedy obhájce mít musí, i kdyby si jej nepřál. Potřeba mít obhájce vzniká už od samotného počátku vzetí do vazby. Předpokladem efektivní obhajoby obviněného ve vazebních věcech je včasné zahájení činnosti obhájce. Obviněný nemá doplácet na kvalitu obhajoby tím, že je izolován od vnějšího světa. Proto by měl obhájce považovat za svou povinnost vyvažovat nevýhody vazby jak častější korespondencí, tak zejména včasnými a častějšími návštěvami obviněného.

Již od počátku vazby má obviněný právo hovořit s obhájcem, bez přítomnosti třetích osob, obviněný je oprávněn podmínit svou výpověď předchozí poradou s obhájcem. Písemný styk s obhájcem v trestním řádu upraven není, extenzivním výkladem můžeme dovodit, že pro něj platí obdobná pravidla, jako pro styk osobní.

U vazebně stíhaného obviněného by měl obhájce dbát na pravidelný kontakt s klientem a informovat jej o průběhu řízení. Obhájce je pro obviněného často jediný kontakt s okolním světem. Kárně trestán byl obhájce, který sice řádně vykonával obhajobu, ale za celou dobu trvání vazby obviněného nenašel ani jej jinak nekontaktovat.

7.1.3 Obhajoba v hlavním líčení

Považuji za vhodné, aby se obhájce účastnil hlavního líčení a to pokud možno osobně. V případech nutné obhajoby má obhájce dokonce povinnost se k hlavnímu líčení dostavit, i kdyby to bylo v rozporu s pokyny klienta. Hlavní líčení je těžištěm celého řízení, má zde probíhat dokazování a lze usuzovat, že právě zde bude obviněný obhájce potřebovat, jelikož má nejširší možnosti k uplatnění obhajoby. V průběhu řízení obviněný může využívat práva radit se s obhájcem (s výjimkou otázky jak odpovědět na již položenou otázku).

Je-li obviněný zastoupen obhájcem (ať už mu byl obhájce ustanoven nebo si jej zvolil na základě plné moci), musí být obhájce řádně vyzooměn o hlavním líčení. Lhůta obhájce k přípravě na hlavní líčení minimálně 5 pracovních, se souhlasem obhájce a na výslovnou žádost obviněného může být i kratší (§ 198 odst. 1 Tř).

Na konci hlavního líčení obhájce pronáší závěrečnou řeč, v závěrečné řeči by měl zejména poukázat na rozpory v dokazování, zdůraznit důkazy svědčící ve prospěch obviněného a zakončit obhajobu závěrečným návrhem na rozhodnutí.

7.1.4 Společná obhajoba více obviněných jedním obhájcem

Jeden obhájce může vykonávat obhajobu více obviněných v téže věci, avšak pouze tehdy, když jejich zájmy nejsou v rozporu a počet ohajovaných obviněných není na újmu kvality obhajoby.¹⁴⁰ V případě, že by obhájce obhajobu přesto vykonával, bylo by řízení stíženo podstatnou vadou, která nemůže být zhojena ani substitucí.¹⁴¹ Střed zájmů musí být objektivní. Postoj obviněných ke společné obhajobě je sice důležitý, obhájce by však měl obviněné samostatně vyslechnout a udělat si vlastní úsudek. Mandák poukazuje na to, že v praxi mají obvinění tendenci rozpor zájmů snižovat nebo zlehčovat.¹⁴²

Obhajoba vůči více obviněným najednou může vzniknout dvěma způsoby: ustanovením soudem dle § 38 odst. 2 TŘ nebo dobrovolnou volbou společného obhájce několika obviněnými. Obhájce je sám povinen zkoumat a zhodnotit existenci rozporů, a při jejich zjištění s odvoláním na § 19 odst. 1 AZ a § 20 odst. 1 AZ odmítnout poskytnutí právních služeb či vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb, byla-li již uzavřena, stejně tak v případě ustanovení soudem, s odkazem na § 20 odst. 1 AZ by měl požádat o zrušení ustanovení.

Je-li obhájce osloven spoluobviněnými s žádostí o poskytnutí právních služeb je vhodně obstarat si výslovný souhlas všech obviněných, kterému by mělo předcházet důkladné poučení obhájcem o možných rizicích dalšího průběhu řízení.¹⁴³ Hlavním rizikem je, že jakmile bude prokázána existence střetu zájmů nebo jestliže střed zájmů kdykoliv v budoucnu nastane,¹⁴⁴ obhájce bude muset ukončit obhajobu všech těchto obviněných a nadále nesmí

¹⁴⁰ Mandák, V. Může mít obviněný více obhájců? Právo a zákonnost, 1990, č. 1, obdobně Mandák, V. Obhajoba obviněného více obhájci – některá praktická hlediska. Bulletin advokacie, 2002, č. 11-12

¹⁴¹ Usnesení Krajského soudu v Ostravě, pobočka v Olomouci, ze dne 23. 1. 1995, čj. 2 To 577/94

¹⁴² Mandák, V. Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek. Bulletin advokacie, 2003, č. 10

¹⁴³ Adámek, R.: Společná obhajoba více obviněných. Bulletin advokacie, 2005, č. 7-8

¹⁴⁴ Typickými případy vzniku kolize jsou například situace, kdy obvinění svalují vinu jeden na druhého, v hlavním líčení začne jeden z obviněných vypovídat proti druhému, jeden z obviněných vypovídá a druhý využije svého práva mlčenlivosti (obviněnému který nevypovídá budou orgány činné v trestním řízení, byť třeba podvědomě, přisuzovat vyšší míru zavinění), navržení a provedení existující důkazu bude svědčit v neprospěch jednoho z obviněných a zároveň ve prospěch druhého obviněného

obhajovat žádného z nich. Takto je zajištěno, že dříve získané poznatky od obviněných nebudou využity ve prospěch jednoho z nich a na úkor druhého (ostatních). Při převzetí obhajoby více obviněných v téže věci by obhájce sám měl zvážit veškerá rizika s tím spojená, a zejména omezení v možnostech argumentace a zdůrazňování viny jednoho obviněného v zájmu druhého.

Zajímavou otázkou představuje situace, kdy si více obviněných zvolí společného obhájce, mezi obviněnými existují nebo vzniknou rozpory, obvinění jsou si těchto rozporů vědomi, byli řádně poučeni, a přesto trvají na obhajobě zvoleným obhájcem. Otázka zní, zda může soud zasáhnout do smluvního vztahu mezi obviněným a obhájcem a tento vztah zrušit. V tomto smyslu zajímavý názor vyslovil Hrachovec, který kategoricky odmítá oprávněnost státu zasahovat do právního vztahu mezi obviněným a obhájcem založeného na smlouvě o poskytování právních služeb, nebo vynucovat zrušení této smlouvy a to ani za situace, kdy výkon obhajoby zvoleným obhájcem je v rozporu se zákonem o advokacii a se stavovskými předpisy.¹⁴⁵ Jestliže byli obvinění řádně poučeni o kolizi zájmů a jejích důsledcích a přesto trvají na obhajobě společným obhájcem, nelze jim nutit odlišný postup. Skutečnou kolizi v zájmech obviněných pak v tomto případě nelze považovat za podstatnou vadu řízení.

K uvedenému názoru dodám, že vyloučení obhájce v případě kolize zájmů je upraveno v zájmu obviněných. V jisté rovině by se dalo srovnat s institutem nutné obhajoby, kde ve vymezených případech stát považuje zájmy obviněného ho natolik důležité, že rozhodnutí zda bude zastoupen obhájce či nikoli neoponechává na obviněném a obhájce mu „vnutí“. Stejně tak ustanovení o kolizi obhájců ve své podstatě nutí obviněného, aby si zvolil nebo nechal ustanovit jiného obhájce. Jak už jsem uvedla na několika místech, obviněný jako právní laik, si nemusí uvědomovat důsledky kolize zájmů pro kvalitní výkon obhajoby. Proto úpravu vyloučení obhájce v důsledku kolize zájmů považuji za důvodnou. Nebezpečí kolize zájmů by žádný obhájce neměl podceňovat, sám se tím může omezit ve výkonu obhajoby a jeho jednání nakonec bude ke škodě všem obviněným.

¹⁴⁵ Petr Hrachovec: Kolize zájmů obviněných a společný obhájce, Právní rozhledy, 2000, č. 8, s. 331

8 Závěr

Zajištění spravedlivého procesu patří k základním úkolům demokratického právního státu. Jedním z prostředků, kterým stát tento úkol naplňuje je zajištění práva na obhajobu.

Právo na obhajobu patří k základním a nejdůležitějším právům obviněného v trestním řízení. Toto právo vyplývá z čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Právo na obhajobu je podpořeno zásadou presumpce nevinu a zásadou in dubio pro reo. Účelem práva na obhajobu je zajištění spravedlivého procesu, rovnosti zbraní obhajoby i obžaloby a dosažení správného a spravedlivého rozhodnutí.

V této práci jsem se snažila charakterizovat právo obviněného na obhajobu, jeho tři základní složky, s důrazem na obhajobu formální. Těžištěm práce jsou práva a povinnosti obhájce a taktika trestní obhajoby. V rámci výkladu práv a povinností obhájce se věnuji i mezím uplatnění jednotlivých práv a etickými aspekty práce obhájce. Výkon obhajoby na obhájce klade vysoké nároky jak po stránce znalostí, tak etické i osobní. Často pro obhájce při výkonu obhajoby není snadné zůstat vůči obviněnému nezáúčastněným profesionálem. Výkon obhajoby sebou také přináší řadu etických otázek, zda konkrétní postup je v souladu s etickými pravidly, nebo je již překračuje.

Úprava práva na obhajobu v trestním řádu je velmi rozsáhlá a podrobná, domnívám se, že je (až na drobné výkladové problémy) i dostatečná, poskytuje obviněnému rozsáhlý katalog práv a umožňuje jejich náležitě uplatnění. Co lze vytknout je velká nepřehlednost. Trestní řád byl přijat 29.11.1961, od té doby byl více než padesátkrát novelizován. Ani úprava obhajoby nezůstala beze změn, dotkla se jí celá řada novel, nejvíce po roce 1989. K nejvýznamnějším změnám v posledních letech patří nepochybně zavedení nového institutu dohody o vině a trestu, který zakládá nutnou obhajobu a možnost vzdát se nutné obhajoby v zákonem vymezených případech. Lze tedy říci, že obhajoba je institutem živým, který se neustále vyvíjí.

Dne 6.1.2009 byl přijat zákon č. 40/2009, Trestní zákoník, který kompletně rekonfiguroval trestní právo hmotné. Původně se počítalo se i s rekonfigurací práva procesního, dosud k ní však nedošlo. Vzhledem k době, ve které trestní řád vznikl a k množství novel se trestní řád stává nepřehledný a rekonfigurace je více než potřebná.

V roce 2008 byl přijat věcný záměr nového trestního řádu. Cílem věcného záměru trestního řádu je zrychlit a zjednodušit trestní řízení, posílit práva obětí trestných činů, posílit význam řízení před soudem na úkor přípravného řízení a zvýšit procení aktivitu stran před soudem.

Ke konkrétním změnám, které navrhuje věcný záměr a které se týkají obhajoby:

Věcný záměr počítat s omezením nutné obhajoby a to tak, že důvod hrozby trestem odnětí svobody přesahujícím 5 let bude zpřísněn na hrozbu mimořádného trestu. Navrhuje také zpřesnění důvodů podle § 36 odst. 2 TŘ, pochybností o způsobilosti obviněného se sám hájit. Tento záměr byl již zčásti realizován v roce 2012 zavedením práva vzdát se v určitých případech nutné obhajoby. Jak podotýká literatura, ne příliš úspěšně. Dalším institutem, který navrhoval zavést věcný záměr a který byl mezitím zakotven novelou je institut spolupracujícího obviněného, který je nyní v trestním řádu upraven jako jednání o dohodě o vině a trestu. Záměr se také usiluje o to, aby těžiště řízení a dokazování probíhalo v řízení před soudem a zamýšlí omezit účast obhájce na úkonech přípravného řízení na neodkladné a neopakovatelné úkony. Zásadní navrhovanou změnou je prodloužení lhůty k odvolání na 15 dní, které sjednotí úpravu s občanskoprávním řízením.

Kdy a v jaké podobě nakonec bude nový trestní řád přijat nelze odhadnout. Lze však konstatovat, že rekodifikace trestního práva procesního a jeho modernizace a zpřehlednění je vyhlížena s očekáváním.

Seznam použité literatury a judikatury

Knížní publikace:

- Císařová, D. *Obhájce v československém trestním řízení*, AUC Iuridica, Monographia V, Praha: Universita Karlova, 1966
- Císařová D. a kol. *Trestní právo procesní*. 5.vydání. Praha: ASPI, 2008
- Jelínek, J. a kol. *Trestní právo procesní*, 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2011
- Jelínek, J., Uhlířová, M. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011
- Molek, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 579 s.
- Musil, J. Kratochvíl, V. Šámal, P. a kol. *Kurs trestního práva*. Trestní právo procesní, 3. přepracované a doplněné vydání Praha: C.H. Beck, 2007
- Repík, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002
- Šámal, P., a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 7. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013
- Vantuch, P. *Obhajoba obviněného*, 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010
- Vantuch, P. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2014

Odborné články:

- Adámek, R. *Společná obhajoba více obviněných*. Bulletin advokacie, 2005, č. 7-8

- Dostál, A. *Povinnost mlčenlivosti advokáta s náznakem mezinárodního srovnání*. Bulletin advokacie, 2004, č. 6
- Fišer, K. *Některé problémy obhajoby při střetu zájmů mezi spoluobviněnými*. Bulletin advokacie, 1999, č. 1
- Grus, Z. *Podhodnocené usnesení o zahájení trestního stíhání a aplikace institutu nutné obhajoby*, Trestněprávní revue 2003, č. 11
- Herczeg, J. *Právo obviněného nahlížet do spisu v řízení o vazbě*. Bulletin advokacie, 2007, č. 12
- Herczeg, J. *Svobodná volba obhájce a její omezení zákony proti legalizaci výnosů z trestné činnosti*. Bulletin advokacie, 2004, č. 9
- Herczeg, J. *Zásada „nemo tenetur“ a práva obviněného v trestním řízení*, Bulletin advokacie, 2010, č. 1
- Hrachovec, P. *Kolize zájmů obviněných a společný obhájce*, Právní rozhledy, 2000, č. 8
- Jančarová, M. *Práva a povinnosti ve vztahu advokáta a klienta*. Bulletin advokacie, 2000, č. 10
- Jelínek, J. *Obviněný a jeho právo na obhajobu*. Bulletin advokacie, 1999, č. 2
- Jelínek, M. *Poznámka k otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem*. Bulletin advokacie, 2005, č. 3
- Ježek, J. *K odposlechu advokáta*. Bulletin advokacie, 2008, č. 9
- Ježek, V. *K nahlížení do spisu v přípravném řízení trestním při rozhodování soudu*. Bulletin advokacie, 2002, č. 3
- Ježek, V. *Právní povaha určení advokáta podle § 18 odst. 2 zákona o advokacii*. Bulletin advokacie, 1999, č. 8
- Kučera, Pavel. *Obhájce obviněného a jeho svoboda projevu*. Trestní právo, 2009, č. 4
- Lněnička, Jiří. *Advokát a obhájce ve věcech trestních*. Bulletin advokacie, 1995, č. 8

- Mandák, V. *K otázce převzetí obhajoby na plnou moc obhájcem v případech nutné obhajoby*, Bulletin advokacie, 1991, č. 8
- Mandák K. *K otázce vyloučení obhájce*. Trestněprávní revue, 2001, č. 2
- Mandák, V. *Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek*. Bulletin advokacie, 2003, č. 10
- Mandák, V. *Lhůta k přípravě obžalovaného a obhájce na hlavní líčení*. Bulletin advokacie, 1989, č. 2
- Mandák, V. *Odpovědi na dotaz: K postupu obhájce v případě, že je předvolán v trestním řízení jako svědek ohledně skutečností, které jsou předmětem povinné mlčenlivosti advokáta*, Bulletin advokacie, 1994, č. 6-7
- Mandák, V. *Ukončení obhajoby obhájcem*, Trestní právo, 1996, č. 2
- Mandák, V. *Je projev zproštění povinnosti mlčenlivosti advokáta, adresovaný klientem třetí osobě, účinný?* Bulletin advokacie, 1998, č. 10
- Mandák, V. *K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného*. Trestněprávní revue, 2006, č. 1
- Petříček, L. *K nové povinnosti advokáta po novele trestního řádu*. Bulletin advokacie, 2002, č. 2
- Pipek, J. *Práva obviněného po novelizaci trestního řádu 1990 z pohledu realizace práva na obhajobu*. Bulletin advokacie, 1991, č. 3
- Repik, B. *Advokát ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva - I. část*. Bulletin advokacie, 2002, č. 10
- Sokol, T. *Ještě k odročení úkonu z důvodu na straně obhájce a k právu na obhajobu*. Bulletin advokacie, 2010, č. 1-2
- Syka, J. *Jde o závažné porušení povinnosti advokáta, jestliže svého klienta, byť ho aktivně obhajuje, neinformuje a nenaváže s ním spojení*. Bulletin advokacie, 2006, č. 4
- Ševčík, V. *Taktika obhajoby (první část)*. Bulletin advokacie, 2001, č. 9

- Ševčík, V. *Taktika obhajoby(druhá část)*. Bulletin advokacie, 2001, č. 10
- Štěpán, J. *Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu (část první)*. Bulletin advokacie, 2001, č. 11-12
- Štěpán, J. *Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu (II. část)*. Bulletin advokacie, 2002, č. 1
- Tichý, J. *Ještě k rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem při trestní obhajobě*. Bulletin advokacie, 2005, č. 2
- Vantuch, P. *K možnosti účasti obhajoby na dokazování v hlavním líčení po 1. 1. 2002*, Bulletin advokacie, 2003, č. 11-12
- Vantuch, P. *K návrhu, aby se v některých případech nutné obhajoby mohl obviněný obhájce vzdát*. Trestní právo, 2011, č. 6
- Vantuch, P. *K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby*, Bulletin advokacie, 2012, č. 11
- Vantuch, P. *K použitelnosti důkazu, který v trestním řízení obstaral a předložil obhájce*. Bulletin advokacie, 1996, č. 6-7
- Vantuch, P. *K znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou po novele trestního řádu*. Bulletin advokacie, 2002, č. 4
- Vantuch, P. *Nezákonný odposlech advokáta*. Bulletin advokacie, 2008, č. 3
- Vantuch, P. *Odůvodnění obžaloby bez argumentů obhajoby a rovnost stran*. Bulletin advokacie, 2009, č. 4
- Vantuch, P. *Oznamování jmen svědků (včetně těch, jejichž totožnost se utajuje) obhájci před výslechem ve světle usnesení Ústavního soudu*. Bulletin advokacie, 1998, č. 1
- Vantuch, P. *Účast advokáta při podání vysvětlení občana ve světle nálezu Ústavního soudu*, Bulletin advokacie, 1998, č. 2

- Vantuch, P. *Ustanovení § 37 odst. 3 tr. řádu a institut hlavního obhájce*. Bulletin advokacie, 2004, č. 6
- Vantuch, P. *Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení*. Bulletin advokacie, 2005, č. 7-8
- Vantuch, P. *Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného*. Bulletin advokacie, 2002, č. 11-12
- Vantuch, P. *Zasahování do nezávislosti soudu a realizace práva na obhajobu*. Bulletin advokacie, 1997, č. 1
- Vantuch, P. *Mlčenlivost obhájce, zproštění mlčenlivosti a jeho oznamovací povinnost*, Bulletin advokacie, 2013, č. 4
- Vantuch, P. *Obhajoba více obviněných*, Právní rádce, 2008, č. 8
- Vlk, V. *Ještě (jednou) k odposlechu advokáta*. Bulletin advokacie, 2009, č. 5
- Jan Vydra: *K otázce přípustného rozsahu zastoupení advokáta advokátním koncipientem*, Bulletin advokacie 2004, č. 10
- Vydra, Vlk, V., Truneček, J. *České trestní řízení sporné - prozatím iluze*. Bulletin advokacie, 2012, č. 6
- Zoulík, F. *Příkazní smlouva se zvláštním zřetelem na poskytování právní pomoci advokátem*, Bulletin advokacie, 1992, č. 3

Internetová zdroje:

- Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)*. [online] . [cit. 01-04-2015] . Praha, 2008. Dostupné z : <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>

Abstrakt:

Cílem mé práce je popsat postavení obhájce v trestním řízení a analyzovat současně platnou právní úpravu a její výklad v praxi, a také popsat práva a povinnosti obhájce v trestním řízení a to ve vztahu vůči obviněnému, orgánům činným v trestním řízení i vůči Komoře a ostatním advokátům.

Za téma práce jsem zvolila obhájce v trestním řízení, neboť během studia trestního práva mě zaujala komplexnost trestního procesu a role, kterou v trestním procesu obhájce reprezentuje. Mým záměrem bylo získat hlubší znalosti o právech a povinnostech obhájce a zkoumat limity trestní obhajoby.

Spravedlivý proces je považován za jedno ze základních práv demokratického právního státu. Účelem trestního procesu je dosažení správného a spravedlivého rozhodnutí jako výsledku spravedlivého procesu. Trestní řízení může být považováno za spravedlivé pouze v případě, kdy jsou oběma stranám – obhajobě i obžalobě – zaručena rovná práva. Obviněný je obvykle osoba bez právního vzdělání, a proto je považován za slabší stranu řízení. Na rozdíl od státního zástupce, obhájce se nachází v nové, neznámé situaci, jeho základní práva a jeho budoucí život jsou závažným způsobem ohroženy. K vyvážení této situace může být obžalovaný v trestním řízení zastoupen obhájcem, který je právnicky vzdělaný, má zkušenosti s výkonem obhajoby a je schopen vyrovnat nerovnost mezi obžalovaným a státním zástupcem a dalšími orgány činnými v trestním řízení.

Práce je rozdělena do osmi kapitol. Po krátkém úvodu do tématu a vymezení cílů práce (kapitola 1) následuje kapitola popisující právo na obhajobu. Třetí kapitola je zaměřena na zakotvení práva na obhajobu v mezinárodních smlouvách, v Ústavě a Listině a v dalších zákonech. Těžištěm práce je čtvrtá kapitola, která se soustředí na obhájce, jeho vztah s obviněným, jeho postavení v trestním řízení, jeho práva a povinnosti a limity jejich využití. Kapitola pátá řeší institut nutné obhajoby, který prošel zásadní změnou v roce 2012, kdy zákon v některých případech nutné obhajoby nově připouští možnost vzdát se obhájce. Další kapitola shrnuje způsoby ukončení obhajoby. Sedmá kapitola zkoumá taktiku obhajoby a její limity a zdůrazňuje některé etické problémy. Závěr práce je věnován zhodnocení efektivnosti či neefektivnosti současné právní úpravy a prognózy rekonstrukce trestního práva procesního. Věcný záměr nového trestního řádu si klade za cíl zejména zrychlit a zefektivnit trestní řízení.

Klíčová slova

- obhájce
- trestní řízení
- spravedlivý proces

Summary: Counsel in the Criminal Proceedings

The objective of my thesis is to describe the position of a defense counsel during a criminal procedure and analyze the currently valid law governing the counsel's position in the criminal proceedings, and how is law applied in real life and also describe duties and obligations of defense counsel.

I choose this topic, because during studies of criminal law I was intrigued by the complexity of criminal trial and by the role of the defense counsel in it. I wanted to gain deeper knowledge of rights and obligations of the defense counsel and research limits of criminal defense.

Fair trial is considered as one of the fundamental basics of democratic state. The objective of criminal trial is to reach a proper and rightful verdict as a result of fair trial. Criminal trial could be considered fair only if both sides, the defendant and the prosecutor, are both provided with equal rights. Defendant is often a person without thorough legal knowledge and thus is considered to be in disadvantaged position. As opposed to prosecutor, defendant finds himself in new, unknown position, and his basic rights and his future life are endangered. To remedy this situation, defendant can be in criminal proceedings represented by defense counsel, who is professional, has experience and legal knowledge and is able to balance the inequality between defendant and prosecutor and other authorities acting in criminal proceedings.

The thesis is divided into 8 chapters. After the brief introduction to the topic and presentation of the objectives of the thesis (chapter one) follows the chapter describing a general concept of the defense right and relating issues such as the formal and material defense and basic duties of the authorities, acting in criminal proceedings. Chapter three is dedicated to description of the sources of defense right in international contracts and in Constitution, and to other sources of law. The core of the thesis rests in chapter four which focuses on the defense counsel, his relationship with his client, his position in criminal proceedings, his rights and obligations and also limits of their use. General principle states, that all activities of the defense counsel should be conducted in a way that benefits the defendant but at the same time must be in accordance with laws and ethical principles. Chapter five looks at institute of compulsory defense, which was significantly changed by new law in 2012 by enabling the defendant to in certain cases disclaim compulsory defense.

The next chapter sums up the ways to terminate the contract between the defense counsel and his client. Seventh chapter attempts to explore question about tactics of the defense and its limits and highlights some ethical issues. Conclusion of this thesis is dedicated to the evaluation of currently valid law in its sufficiency or insufficiency and to currently discussed subject, that being the update of the Czech Criminal Procedure Code. The current Criminal Procedure Code was adopted in 1961 and since then has been changed more than 60 times. The main objective of the recodification is to make procedure faster and more effective.

Key words

- defence counsel
- criminal proceedings
- fair trial